

VYSOKÁ ŠKOLA BÁŇSKÁ – TECHNICKÁ UNIVERZITA OSTRAVA

EKONOMICKÁ FAKULTA

KATEDRA EKONOMICKÉ ŽURNALISTIKY

Odraz nastupující normalizace v seriálové tvorbě České televize (1971-1980)

The Reflection of the Emerging Normalization Period in Series Production of
the Czech Television (1971 - 1980)

Studentka: Bc. Petra Burgetová

Vedoucí diplomové práce: Doc. PhDr. PaedDr. Milan Sekanina, CSc.

Ostrava 2015

VŠB - Technická univerzita Ostrava
Ekonomická fakulta
Katedra ekonomické žurnalistiky

Zadání diplomové práce

Student: **Bc. Petra Burgetová**
Studijní program: N6202 Hospodářská politika a správa
Studijní obor: 6202T095 Ekonomika a právo v žurnalistice
Téma: **Odraz nastupující normalizace v seriálové tvorbě České televize (1971-1980)**
The Reflection of the Emerging Normalization Period in Series Production of the Czech Television (1971 - 1980)

Zásady pro vypracování:

1. Úvod
 2. Počátek normalizace české společnosti v letech 1971 – 1980
 3. Vývoj médií v 70. letech 20. století
 4. Odraz normalizace ve vybraných televizních seriálech
 5. Závěr
- Seznam použité literatury
Seznam zkratk
Prohlášení o využití výsledků diplomové práce
Seznam příloh
Přílohy

Seznam doporučené odborné literatury:

BREN, Paulina. *Zelínář a jeho televize: kultura komunismu po pražském jaru 1968*. Přeložila Petruška ŠUSTROVÁ. Praha: Academia, 2013. 458 s. ISBN 978-80-200-2322-3.
KONČELÍK, Jakub et al. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. 310 s. ISBN 978-80-7367-698-8.
PRŮCHA, Václav et al. *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992: období 1945-1992*. Brno: Doplněk, 2009. 1002 s. ISBN 978-80-7239-228-5.

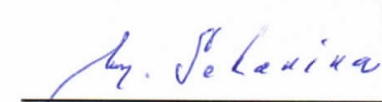
Formální náležitosti a rozsah diplomové práce stanoví pokyny pro vypracování zveřejněné na webových stránkách fakulty.

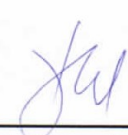
Vedoucí diplomové práce: **Doc. PhDr.PaedDr. Milan Sekanina, CSc.**

Datum zadání: 21.11.2014

Datum odevzdání: 25.04.2015

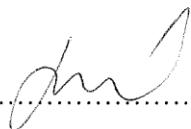

Doc. PhDr.PaedDr. Milan Sekanina, CSc.
vedoucí katedry

prof. Dr. Ing. Dana Dluhošová
děkanka fakulty

Ráda bych touto cestou poděkovala Doc. PhDr. PaedDr. Milanu Sekaninovi, CSc. za odborné vedení, podnětné rady a zapůjčenou literaturu.

Prohlašuji, že svou diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího diplomové práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou v celé práci citovány a uvedeny v seznamu literatury. Jako autorka diplomové práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Ostravě dne: 23.4.2015

.....

Bc. Petra Burgetová

Obsah

1. Úvod	4
2. Počátky normalizace československé společnosti v letech 1971 - 1980	6
2.1. Reformní období a Pražské jaro roku 1968	6
2.2. Jaké změny přinesla nastupující normalizace v politické sféře?	9
2.3. První hospodářská etapa nastupující normalizace do poloviny sedmdesátých let	13
2.4. Druhá hospodářská etapa období normalizace po roce 1975	18
2.5. Sociální souvislosti období normalizace	23
3. Média v období nastupující normalizace v letech 1971 – 1980	29
4. Odraz normalizace ve vybraných televizních seriálech	37
Nejmladší z rodu Hamrů	38
Muž na radnici	41
Třicet případů majora Zemana	44
Žena za pultem	49
Inženýrská odysea	53
Plechová kavalerie	56
Okres na severu	57
Taková normální rodinka	60
Byl jednou jeden dům	61
Chalupáři	62
Nemocnice na kraji města	64
5. Závěr	66

1. Úvod

Historie je nedílnou součástí každého národa a jeho kultury. K nedávné historii naší země patří období normalizace, tedy let 1970 – 1989. Slovo normalizace naznačuje návrat k době před Pražským jarem, kdy se situace měla vrátit do takzvaného „normálu“ a začala éra budování rozvinuté socialistické společnosti Československa. V období Pražského jara, v roce 1968, byla politická situace postupně uvolňována. S příchodem normalizace však nastalo období kontrol, čistek a prověrek.

Cílem teoretické části diplomové práce je nastínit problematiku budování socialismu v Československu, popsat hospodářskou, politickou i sociální situaci, a to co nejobjektivněji. Protože je období normalizace velmi rozsáhlé, je tato práce omezena roky 1971 – 1980. Vymezené období normalizace přineslo mnoho změn, především pak polovina sedmdesátých let, kdy končí pátý pětiletý plán a začíná plnění šesté pětiletky. Minulá vláda musela občany přesvědčit, že pod jejím vedením stát prosperuje. A proto je cílem praktické části diplomové práce zjistit, zda k tomuto přesvědčování vláda využívala seriálovou tvorbu Československé televize a pokud ano, tak jakým způsobem. Pozorováním vybraných seriálů zjistit, jak se doba nastupující normalizace odrážela v této seriálové tvorbě. Jaké ideologické prostředky byly použity. Metodou zpracování je zvolena analýza vybraných televizních seriálů, kde je sledováno, jak se zde mluví o režimu, jak zde vystupují straniční funkcionáři, budování socialismu a také přelomový rok 1968.

Čerpala jsem z dostupné literatury, a to především u vypracovávání teoretické části. U praktické části jsem sledovala televizní seriály z různých možných zdrojů.

Výše popsaná problematika se stala obsahovou náplní celé diplomové práce. Struktura kapitol byla vytvořena na základě logického rozboru tématu a začíná teoretickým nastíněním historie Československa. Nejprve je zde velmi stručně popsán rok 1968, protože bez vysvětlení událostí, které se v tomto roce odehrály, by byly některé informace nesrozumitelné. Hlavní část je věnována nastolování normalizace v letech 1971 – 1980. Tato kapitola je rozdělena do tří oddílů. Nejprve jsou popsány politické změny, které v zemi nastaly a také dopady, které nová vláda zavedla. Minulý režim byl podmínkami členství ve straně velmi specifický. Další část se zabývá hospodářskou oblastí Československa. Především dosaženými ekonomickými hodnotami, srovnáním se světovou ekonomikou, ale také

změnami, které v této oblasti nastaly. Poslední část kapitoly se zabývá sociální oblastí státu, protože v první polovině sedmdesátých let došlo ke značným sociálním změnám.

Třetí kapitola se zabývá historií médií, a to nejen Československé televize, ale také Československého rozhlasu a tisku, která procházela nemalými změnami, a v neposlední řadě i Českou tiskovou kancelář. Historie médií je s touto prací úzce spjata.

Čtvrtá kapitola je věnována cíli této práce, a to odrazu doby v televizní seriálové tvorbě. Odraz doby je sledován na vzorku vybraných televizních seriálů, které jsem rozdělila do dvou skupin. První je skupina seriálů s jistým ideologickým podtextem a druhou skupinou jsou seriály, které měly diváky především pobavit.

Věřím, že tato diplomová práce poskytne zájemcům o historii, ale také o seriálovou tvorbu, zajímavé a nové informace.

2. Počátky normalizace československé společnosti v letech 1971 - 1980

2.1. Reformní období a Pražské jaro roku 1968

Od počátku 60. let sílilo ve společnosti napětí a nespokojenost se současným politickým režimem. Československá ekonomika byla již delší dobu ve špatném stavu a v komunistické straně se utvořily dvě skupiny s naprosto odlišným řešením tohoto problému. Pro politické vedení KSČ bylo jediným řešením hospodářské krize ještě větší připoutání k sovětské ekonomice a upevnění centralismu. Druhou skupinou byli ekonomové v čele s Otou Šikem, kteří se domnívali, že práce s tržními vztahy a spojení strategického plánování s daleko větší samostatností podniků jistě povede k růstu socialistického hospodářství. Právě této skupině ekonomů se podařilo pro své názory získat většinu stranických funkcionářů, a to včetně Antonína Novotného. Na XIII. sjezdu KSČ v roce 1966 byla tato ekonomická reforma schválena. Ve společnosti byla velmi oblíbena a sílil odpor lidí k diktátorským metodám strany. Skutečností bylo, že společnost do budoucna volila jako jedinou formu společenského vývoje socialismus¹, který však měl být demokratizován. Demokratičtěji měla být chápána také KSČ, se kterou se nadále počítalo jako s jedinou vedoucí politickou stranou. KSČ podporovala reformu a její proces ozdravení stejně jako velká část společnosti.

Z funkce 1. tajemníka ÚV KSČ odstoupil Antonín Novotný a na jeho místo byl v lednu roku 1968 zvolen Alexandr Dubček. V březnu téhož roku byl novým prezidentem republiky zvolen generál Ludvík Svoboda. Toto nové vedení se snažilo v rámci reformního úsilí vytvořit socialismus s tzv. „lidskou tváří“². Ekonomická reforma a snaha demokratizace socialismu se stala celospolečenskou. Základním dokumentem, který určoval postupy jak v hospodářské, tak politické oblasti, byl Akční program KSČ z dubna roku 1968. Ten byl rozdělen na dvě části přeměny. První, jak je již výše zmíněno, byla demokratizace socialismu v politice. A druhou částí bylo dotáhnout do konce tuto hospodářskou reformu, jejímž cílem bylo napravit ekonomické, politické i společenské problémy této doby a také zajistit větší samostatnost existujícím podnikům. Akční program prohlašoval mimo jiné také svobodu tisku a shromažďování.

¹ Socialismus – preferuje celospolečenské hledisko před individuálním, společné vlastnictví výrobních prostředků, klade důraz na rovnost a sociální spravedlnost, preferuje plánovité řízení ekonomiky před tržním hospodářstvím.

² Socialismus s „lidskou tváří“ – byl prosazovaný reformním proudem KSČ v roce 1968 a měl mít rysy demokratického socialismu.

V období tohoto tzv. Pražského jara lidé počítali s lepší budoucností, šířil se optimismus a lidské nadšení pro změny či reformu, a to i přesto, že SSSR a jiné socialistické země k nám vysílaly varování. Vše vyvrcholilo 21. srpna téhož roku vpádem vojsk Varšavské smlouvy³, které měly zabránit započaté reformě. Tento den měl obrovské důsledky na celou společnost. Reformní proces byl zastaven a na základě podpisu Moskevských protokolů v srpnu roku 1968, které museli představitelé Československa v Moskvě pod tlakem sovětského vedení podepsat, se ČSSR zavázala dosáhnout takzvaných normalizačních poměrů. Představitelé státu po návratu nadále působili ve svých funkcích, ale museli naslouchat pokynů z Moskvy. Výsledky reformního hnutí byly označeny za neplatné, představitelé reformy byli odvoláni ze svých funkcí a část sovětských vojsk zůstalo na území Československa. Přesně za týden byl schválen ústavní zákon o federativním uspořádání státu, který vstoupil v platnost 1. ledna 1969. Schválení tohoto zákona s sebou přineslo hned několik změn v řízení České socialistické republiky a Slovenské socialistické republiky. Federální orgány se zabývaly hospodářskými vztahy, měnovou, cenovou, finanční a sociální politikou, zahraničním obchodem a mnoha jinými celostátními problémy.

Reforma roku 1968 je z hlediska historie Československa velmi významnou událostí. Zjednodušeně řečeno šlo o pokus změnit a upravit dosavadní podobu komunistického režimu. Definitivně skončila 21. srpna 1968 kvůli invazi vojsk Varšavské smlouvy. Šlo zde především o obavy z ohrožení sovětského bloku.⁴

I přes veškeré pokusy o záchranu reformního programu po srpnových událostech přichází období normalizace. Pod sovětským tlakem sílila kritika proti idejím a praxi reformního procesu, nejvíce však proti oslabení centrálního plánování. Od ekonomické reformy, která nebyla oficiálně odvolána, bylo zcela upuštěno. Období tzv. normalizace začalo nástupem Gustava Husáka⁵ do čela Komunistické strany Československa v dubnu roku 1969 a trvalo až do roku 1989. V této době se československá společnost vrací do tzv. normálních poměrů, tedy do poměrů před reformní érou Pražského jara. Nastolení pořádku mělo být v následujících měsících nejdůležitějším krokem pro spokojený život lidí. Obnovení vedoucí úlohy KSČ nejen v ekonomice, ale i na dalších úsecích, což znamenalo opětovné posílení centrálně direktivního řízení hospodářství, bylo jedním z hlavních cílů normalizace.

³ Představitelé tzv. pětky – Sovětský svaz, Německá demokratická republika, Maďarsko, Polsko a Bulharsko.

⁴ Geršlová (2002, s. 103-108.).

⁵ Gustav Husák – (1913 - 1991) československý komunistický politik. Po roce 1968 podporoval normalizační proces v Československu. V dubnu 1969 vystřídal ve funkci prvního tajemníka KSČ A. Dubčeka a tuto funkci vykonával až do roku 1987. Současně byl od roku 1975 – 1989 československým prezidentem.

Byl vyhlášen konsolidační program na následující dva roky. Konsolidační program měl hned několik základních rysů. Mezi ty hlavní patřilo řízení hospodářství orgány KSČ, zvýšená disciplína, rychlejší příprava plánu pro rok 1970 a také návrhu páté pětiletky. Cílem také bylo zlepšení zahraničního obchodu podporou exportu, široká bytová výstavba a protiinflační politika.⁶

S nástupem nového vedení KSČ v roce 1969 skončily veškeré ekonomické naděje na pokračování reformy. Také Akční program KSČ byl označen za nesprávný a neplatný dokument, z něhož není možné vycházet. Nový systém měl být založen na pěti cílech, které byly v květnu 1969 uvedeny v Realizační směrnici. Cílem bylo obnovit vedoucí úlohu KSČ ve společnosti, posílit moc dělnické třídy a normalizovat vztahy se socialistickými zeměmi, v první řadě se Sovětským svazem. Přesně rok po vpádu vojsk do Československa byla podepsaná petice Deset bodů, kterou podepsali osobnosti jako Václav Havel, Ludvík Vaculík, Jan Tesař a mnoho dalších. Tato petice byla adresována Federálnímu shromáždění ČSSR, federální vládě, České národní radě, ÚV KSČ a vládě České socialistické republiky s tím, že v deseti bodech bylo objasněno, s čím lidé nesouhlasí.⁷

⁶ Průcha (2009, s. 658-660.).

⁷ Rataj (2010, s. 354-365.).

2.2. Jaké změny přinesla nastupující normalizace v politické sféře?

Alexandr Dubček⁸ po návratu z Moskvy, kam byl donucen odletět, mohl nadále zůstat u moci. Tak se podařilo Sovětům tzv. „muže ledna“, jak se začalo reformistům říkat, zmást. Vedení státu mohlo zůstat u moci, pokud vycházelo do jisté míry Moskvě vstříc. Daná míra však nebyla pevně určena a neustále byla posouvána. Alexandr Dubček po návratu z Moskvy v rozhlase oznámil, že bylo dosaženo dohody týkající se opatření k rychlé normalizaci situace a obrátil se na občany se slovy: „Skutečně potřebujeme pořádek. Čím dříve se nám podaří normalizovat podmínky v této zemi a čím větší podporu nám poskytnete, tím dříve budeme moci učinit další kroky na naší polednové cestě.“⁹ Sedmnáctého dubna 1969 nahradil Alexandra Dubčeka ve funkci prvního tajemníka ÚV KSČ Gustav Husák. Alexandr Dubček byl vyloučen ze strany a do roka byla nová vláda složena pouze z lidí oddaných normalizaci. Ve vedení státu se za nastolení normalizace postavil Gustav Husák. Ten se však po pádu komunistického režimu v letech 1989 nechal slyšet: „Myšlenka normalizace nebyl můj vynález. Hlasovali jsme pro ni všichni jako pro jediný možný výsledek. Když nějaká země zažije zemětřesení – co potom? Pokusit se normalizovat život. A co se dá dělat, když do toho vstoupí víc než stotísíková armáda?“¹⁰ Z výše uvedeného je zřejmé, že se Husák potýkal s jistým pocitem bezmoci. I přesto se však do svého úkolu pustil naplno. V této době si bylo komunistické vedení jisté dvěma věcmi. Zaprvé změnit a zlepšit chápání veřejné sféry a zadruhé začlenit média do formování politického státu. Lidé byli rádi, že do vedení strany byl zvolen právě Gustav Husák. Ano, byl to oddaný komunista, který ovšem podporoval reformní komunismus (o čemž svědčí fakt, že v roce 1968 publikoval reformní články a podporoval vedení Alexandra Dubčeka) a především člověk, který zažil stalinismus. Tento muž na vlastní kůži věděl, co znamená poslat člověka do vězení, ale také, jaké to je být vězněn. Krátce po jeho nástupu nebyly cítit žádné změny a situace byla hodnocena pozitivně. Je pravdou, že tomu tak bylo jen velmi krátce a poté byla praxe a realita zcela opačná. S ohledem na to, jak Gustav Husák podporoval Dubčekovo vedení, bylo nečekané jeho rychlé vyhlášení celkové čistky. I přesto, že byl Husák nejmocnějším mužem ve státě, nejzávažnější otázky řešilo předsednictvo ÚV KSČ, zpravidla 11 – 12 členný orgán. Jeho nejvýznamnějšími

⁸ Alexandr Dubček – (1921 – 1992) československý komunistický politik a státník. V lednu 1968 byl zvolen prvním tajemníkem ÚV KSČ a stal se hlavní osobností Pražského jara. Rok poté byl nucen z funkce odstoupit a byl vyloučen ze strany. Dubček velmi kritizoval normalizační režim. Po roce 1989 se vrátil do politického života a stal se poslancem a předsedou Federálního shromáždění a předsedou slovenských socialistických demokratů.

⁹ Bren (2013, s. 171.).

¹⁰ Bren (2013, s. 71.).

členy byl Vasil Biľak,¹¹ Lubomír Štrougal, Miloš Jakeš a další. O tom, zda bylo vyhlášení čistky rozhodnutím Husáka nebo Kremlu se dodnes diskutuje. Tím započalo období normalizace, se kterým spousta lidí nesouhlasila. Svůj nesouhlas se veřejnost snažila dávat veřejně najevo, ale zasáhli proti nim příslušníci Sboru národní bezpečnosti¹² a Lidových milicí.¹³ Kritika lidí se týkala především dvou aspektů normalizace, a to jednak porušování lidských práv a demokratického deficitu.¹⁴

Výše zmiňovaná čistka začala již v roce 1969. V tomto prvním kole bylo třeba propustit všechny známé a veřejně uznávané reformisty, kteří byli ještě v rozhodovacích funkcích. Účelem čistky bylo nastavit normalizaci a definovat vztah mezi občanem a státem ve prospěch státu. Vedení KSČ se snažilo očistit komunistickou stranu od všech, kteří uznávali reformní politiku Alexandra Dubčeka. V roce 1970 začalo druhé kolo čistky. Druhé kolo tzv. prověrky se dotklo většiny lidí. Existovaly komise, které rozhodovaly o tom, zda danému člověku stranický průkaz obnoví, vyloučí ho ze strany, anebo jeho členství zruší jiným způsobem. Tyto prověrky se netýkaly jen členů KSČ, ale také jejich rodin. Ztráta členství často znamenala změnu dosavadního zaměstnání, zvláště pokud byli lidé ze strany vyloučeni.¹⁵ Zrušení členství ve straně naznačovalo možnost degradace a vyloučení znamenalo rozdíl mezi prací v kanceláři a uklízením. Naopak s obnovením členství mohli lidé počítat s kariérním růstem.¹⁶ Takzvané personální čistky, které navázaly na odmítnutou ekonomickou reformu, byly v českých zemích horší než na Slovensku. Prověrky zdecimovaly českou inteligenci důkladněji než slovenskou. Z vysokých škol a mnoha dalších institucí museli odejít stoupenci reformy. Spousta lidí opustila KSČ z vlastní vůle, jako projev nesouhlasu s tímto vývojem. Dělal se tu i pravý opak. Mezi lety 1971 – 1981 do strany vstoupilo asi 650 tisíc nových a mladých členů. Ti si od vstupu do KSČ slibovali rozvinutí své kariéry. Protože mezi vyloučenými lidmi bylo hodně lidí zastávajících řídicí funkce,

¹¹ Vasil Biľak - (1917 – 2014) slovenský komunistický politik. Byl předsedou Národního shromáždění od roku 1960. Na svém místě v předsednictvu se držel překvapivě dlouho, a to i přes nenávisť s jakou byl vnímán. Dlouhou dobu šířená informace, o tom, že Biľak oficiálně pozval Sověty, aby Československo zachránili, se nakonec potvrdila. Jeho chování dokazuje, že režim nebyl jednotně proreformní, jak to z dnešního pohledu vypadá.

¹² SNB – bezpečnostní orgán státu, který byl nástupcem četnictva a policie. Zajišťoval bezpečnostní a pořádkovou službu, státně bezpečnostní a kriminální službu. Pod působnost SNB spadaly také pohraniční útvary, které měly za úkol ochranu státních hranic. SNB patřila pod ministerstvo vnitra. Říkalo se jim také „esenbáci“.

¹³ Lidové milice – ozbrojené jednotky KSČ. Vznikly nezákonně v roce 1948 a byly organizovány jako součást KSČ. Příslušníci byli většinou dělníci a pracovníci stranického aparátu a státní správy a patřili k nejtvrdším zastáncům komunistického režimu.

¹⁴ Bren (2013, s. 75-214.).

¹⁵ Vyškrtnutí mělo totiž mírnější dopad než vyloučení ze strany.

¹⁶ Bednařík (2011, s. 323-326.).

slibovala strana rychlý kariérní růst. Šlo zde především o lidi mladé, kteří nebyli až tak zatíženi minulostí.¹⁷ „Kdo nepřistoupil na „podmínky“ nastolené komunistickým vedením, byl šikanován, byly mu odepírány materiální výhody a bylo mu upíráno kvalifikované zaměstnání.“¹⁸ Dobrým příkladem je samotný Alexandr Dubček, který byl z pozice prvního tajemníka přesunut na předsedu Federálního shromáždění, poté byl velvyslancem v Turecku a skončil jako řadový pracovník v lesnictví. Cílem čistky bylo odstranit minulost a místo ní dosadit novou náhradní verzi. Období Pražského jara bylo třeba převyprávět do únosné formy pro normalizaci. Regionální aparátníci se obávali otázek týkajících se Pražského jara, pokud neměli z centra jasné pokyny, co říkat, aby neřekli něco, co se lidé neměli dozvědět.

Na 13. zasedání ÚV KSČ v prosinci roku 1970 byl schválen dokument Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti, který stanovil principy normalizační politiky KSČ a odsuzoval vedení strany Alexandrem Dubčekem v reformním období. „Stal se z něj jediný přístupný výklad událostí let 1967-1969, byla určena fakta, která se mohou napříště uvádět. Reforma byla označena za kontrarevoluci, invaze vojsk Varšavské smlouvy do Československa v srpnu 1968 za bratrskou internacionální pomoc.“¹⁹ Obsah Poučení o krizovém vývoji byl stavěn na názoru, který na Pražské jaro měl Sovětský svaz a jiné země Varšavské smlouvy. Říkalo se mu pouze „Poučení“ a tento název nebyl ledajaký, ale přesně vystihoval záměr dokumentu, který ospravedlňoval invazi vojsk Varšavského paktu. Poučení také potvrdilo dlouho zpochybňovanou informaci o tom, že ve vládě byli lidé, kteří zajistili legální cestu pro invazi sovětských vojsk. Měli tak učinit prostřednictvím dopisu, ve kterém prosili o pomoc proti kontrarevolucionářům. Biřak to, že byl jedním ze signatářů zvacího dopisu neustále popírat, i když spolu s Oldřichem Švestkou a dalšími byl.²⁰

V roce 1975 nahradil Ludvíka Svobodu²¹ ve funkci prezidenta Gustav Husák, který se stal prezidentem na dalších čtrnáct let. Od té doby započaly svou činnost opoziční skupiny a tato situace vyvrcholila v lednu 1977 vznikem Charty 77. Bylo to neformální, dobrovolné, volné a otevřené sdružení různorodých lidí. Mezi členy Charty 77 se objevovali i dřívější příslušníci režimu. Text prohlášení napsal Václav Havel a bývalý člen ústředního výboru Zdeněk

¹⁷ Průcha (2009, s. 697.).

¹⁸ Rataj (2010, s. 352.).

¹⁹ Geršlová (2002, s. 111.).

²⁰ Bren (2013, s. 131-132.).

²¹ Ludvík Svoboda (1895 – 1979) československý generál, politik a prezident. Úřad prezidenta republiky zastával od roku 1968 do roku 1975. V roce 1968 odsoudil sovětskou okupaci a snažil se nalézt kompromisní řešení vzniklé situace.

Mlynář. Alespoň na papíře se Charta prohlašovala za útvar, který se nestavěl proti vládě ani proti normalizaci. Proto se také neoznačovala za organizaci. Její členové nesouhlasili s porušováním lidských práv v ČSSR a vyžadovali jejich dodržování.²² Chartisté chtěli vést dialog s mocí, které nabízeli, že budou upozorňovat na případy porušení lidských práv, navrhopvat řešení atd. Text Charty 77 podepsalo do roku 1978 978 občanů. Proti signatářům byla rozpoutána největší propagandistická kampaň za celou tzv. „normalizaci“ a začala zadržením Václava Havla, Ludvíka Vaculíka a Pavla Landovského, když chtěli doručit prohlášení na Federální shromáždění. Signatáři byli propouštěni ze zaměstnání, byly jim odebírány řidičské průkazy a telefonní linky. Členové Charty 77 byli sledováni StB²³, byli vyslýcháni a končili na celách a ve věznicích. Média je označovala za děti z bohatých rodin. V této kampani sehrála velkou roli také televize. Večerní vysílání zpráv bylo plné odsouzení disidentů a také z tohoto důvodu byly zprávy prodlouženy. Vyvrcholením propagandistické kampaně bylo shromáždění umělců a celebrit v Národním divadle, kde podepisovali text „Za nové tvůrčí činy ve jménu socialismu a míru“ tzv. Anticharta. „Genialita Anticharty měla svou vizuální stránku – spojila slavné a dobře známé tváře s neslavně známým režimem bez tváře.“²⁴ Některým známým osobnostem bylo toto představení trapné, když si uvědomili, že se na ně dívá několik jejich bývalých kolegů a přátel. Anticharta zapůsobila, protože byla odvysílána v televizi a účastnili se jí známé osobnosti, se kterými se lidé ztotožňovali. Charta byla kritizována z několika stran, dokonce i některými samotnými členy. Byl jí vyčítán nezájem o skutečné potřeby obyvatel a také to, že se dostala do rukou pouze několika lidí, kteří hovořili za zbytek. Připomínky se týkaly také přítomnosti dřívějších komunistů. Charta 77 přispěla ke vzniku jiných neformálních organizací, např. Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných.²⁵ Chartu 77 do konce komunistické vlády v roce 1989 podepsaly necelé dva tisíce občanů. Spousta lidí se jí vyhýbala a bála se s ní mít něco společného. Sám Václav Havel připustil, že ohlas Charty 77 je ve společnosti matný.²⁶

²² Bednařík (2011, s. 323-324.).

²³ StB – státní bezpečnost – byla politická policie pod kontrolou KSČ. Sloužila proti protivníkům režimu.

²⁴ Bren (2013, s. 205.).

²⁵ VONS – pomáhal stíhaným za politické přečiny při hájení jejich práv a mapoval provinění státních orgánů vůči právům.

²⁶ Rataj (2010, s. 413-418.).

2.3. První hospodářská etapa nastupující normalizace do poloviny sedmdesátých let

Politikové, kteří získali mocenské pozice v roce 1969, velmi rychle obnovili předreformní model vedoucí komunistické strany a její úlohy v hospodářském a společenském životě. Změn, které normalizace přinesla, bylo mnoho, a to nejen ve zmiňované politice, ale také v československém hospodářství. Z pohledu hospodářského se vývoj Československa v době normalizace dělí na dvě rozdílná období. V první etapě do roku 1975 se ekonomika poměrně rychle rozvíjela, a to i přes politické události v letech 1968 – 1970. Po roce 1975, tedy již v druhé etapě, se tempo hospodářského růstu začalo postupně snižovat.

Po ústupu od reformy v roce 1969 nepovažovalo vedení státu za potřebné připravovat reformu novou. Vývoj hospodářství byl v první polovině sedmdesátých let velmi dobrý, a proto nadále působila kampaň proti revizionismu v ekonomické teorii a hospodářské politice. Počátkem sedmdesátých let se díky zlepšení ekonomiky měly zlepšovat také potřeby obyvatelstva a upevňovat jejich životní jistoty. Tím byla řízena i směrnice k pátému pětiletému plánu pro roky 1971 – 1975. Tento plán byl přijat na XIV. Sjezdu KSČ v roce 1971 a počítal s nižším tempem hospodářského růstu, oproti předešlému období, a upřednostňoval zrychlení vědecko-technického rozvoje. Řešilo se hned několik problému najednou, a to zajištění surovin, větší zapojení do integračních procesů zemí RVHP²⁷, rozvoj zemědělské výroby, bytové výstavby a palivoenergetické základny. K úspěšnosti a modernizaci průmyslu měla přispět kombinace preferovaných rozvojových nosných programů, které se týkaly především strojírenských oborů, s útlumovými programy. Již zmiňovaná politika nastoupená v roce 1969 zmírňovala vnitřní ekonomickou nerovnováhu až do roku 1973. Protože cílem páté pětiletky bylo také zvýšit výrobu elektřiny, bylo nutné postavit nové tepelné elektrárny, např. v Dětmovicích, Mělníku a vodní elektrárny v Ružíně a na Černém Váhu. Počítalo se také se zahájením výstavby jaderné elektrárny v Dukovanech a jaderné elektrárny Temelín. Rozšířila se výstavba válcovny tlustých plechů ve Vítkovicích, dálnic, rychlostních silnic a tranzitního plynovodu ze Sovětského svazu přes naše území do západní Evropy. Většina odvětví hospodářství a průmyslu si držela poměrně stejný podíl na celkové zaměstnanosti. V některých odvětvích však nastaly v zaměstnanosti razantní

²⁷ RVHP – Rada vzájemné hospodářské pomoci – mezistátní ekonomická organizace bývalých socialistických zemí se sídlem v Moskvě. Členy byly Bulharsko, Československo, Polsko, Maďarsko, Rumunsko, Albánie, Německá demokratická republika a Sovětský svaz, který zastával vedoucí postavení. Postupně se k RVHP přidalo Mongolsko, Kuba, Vietnam a Jugoslávie. Kontrolovala obchod se Západem, koordinovala vzájemný obchod členských zemí a hospodářskou pomoc. Její hlavní podobou byly vzájemné dodávky zboží. Pro Československo nebylo členství až tak velkým přínosem, ale pro méně vyspělé země ano.

změny, které dokazovaly rozvoj terciální sféry. Pozoruhodně se zvýšila zaměstnanost v sociálních a vzdělávacích činnostech. K normalizaci společnosti měla přispět zejména stabilizovaná ekonomika a tzv. konzumní socialismus, založený na určitém standardu životní úrovně obyvatelstva, který měl zajistit novému stranickému vedení klidné vládnutí.

Období páté pětiletky bylo za celou éru normalizace jediné, kdy se podařilo většinu plánu splnit, dokonce i překročit, a zvláště pak rozšířit sociální opatření obyvatelstva. V tomto období byly také rovnoměrné roční přírůstky makroekonomických veličin. Národní důchod jako ukazatel celkového výkonu ekonomiky měl vzrůst za pět let o 28 %, přičemž nejméně 95 % jeho přírůstku mělo být kryto růstem produktivity práce. V absolutním vyjádření to představovalo částku zhruba 1 800 mld. Kčs, což bylo o 400 mld. více než v předchozí pětiletce. Skutečnost však předčila očekávání. Národní důchod vzrostl o 32 % a jeho objem byl zhruba o 30 mld. Kč vyšší než předpokládal plán. Průměrné meziroční přírůstky národního důchodu 5,7 % byly nebývale pravidelné a plynuly především z vyšší produktivity práce. Vysoké přírůstky a maximum národního důchodu ekonomové spojovali s Šikovou ekonomickou reformou. Jak ukazuje následující tabulka, velký průměrný roční přírůstek zaznamenával také obrát zahraničního obchodu 12,6 %, poměrně velký nárůst byl u stavební výroby 8,5 % a také u bytové výstavby 7 %.²⁸ Nebyly však splněny všechny dané úkoly. Mezi plány, které se nepodařily, patří právě ty, co měly zvýšit efektivitu hospodářství a uspíšit vědecko-technický rozvoj, který nadále v hospodářském vývoji zaostával.

²⁸ Vzhledem k pravidelnosti ročních přírůstků jsou uvedeny jen pětileté průměry ukazatelů. Obrát zahraničního obchodu je uveden v běžných cenách. U bytové výstavby je brán počet nově postavených bytů a průměrné roční přírůstky jsou odvozené ze srovnání let 1966-70 a 1971-75.

Tab. 2.3.1 Plánované úkoly a výsledky hospodářství v letech 1971 - 1975

Ukazatel	Index 1975 (1970 = 100)		Průměrný roční přírůstek v %
	směrnice XIV. sjezdu KSČ	skutečnost	
Národní důchod	128	132	5,7
Investice	135-137	144	7,6
Zemědělská výroba	114	113	2,5
Průmyslová výroba	134-136	138	6,7
z toho: ČSR	127-129	133	5,9
SSR	155-157	155	9,2
Stavební výroba	138	150	8,5
Obrat zahraničního obchodu	136-138	181	12,6
Maloobchodní obrat	128-130	130	5,4
Zaměstnanost		103	0,6
Produktivita práce v průmyslu	130-132	126	4,7
ve stavebnictví		126	4,7
v zemědělství		123	4,2
Nominální mzda	113-116	119	3,5
Reálné příjmy obyvatelstva	128	129	5,2
Osobní spotřeba		127	4,9
Společenská spotřeba		139	6,8
Bytová výstavba	114	140	7

Zdroj: Průcha (2009, s. 662.).

Výroba výrobních prostředků a spotřebních předmětů se v průmyslu rozvíjela také vyrovnaným tempem. Produkce v oblastech s preferovanými rozvojovými programy vzrostla za celých pět let o 90 %. Pokud bychom chtěli srovnat přírůstky průmyslové výroby v ČSSR se zeměmi RVHP, zjistíme, že byly vyšší v agrárně průmyslových zemích. Počet průmyslových národních podniků se nijak významně po roce 1971 neměnil. Úkolem zemědělství v období páté pětiletky bylo zajistit přírůstek spotřeby základních potravin z vlastní produkce a zvýšit jeho výrobu. O necelých 30 % se zvýšila sklizeň zrnin a země již nebyla závislá na dovozu surovin, jako jsou vejce, máslo a dá se říci, že i maso. Dokázali jsme uspokojit poptávku po zmiňovaných produktech, i když za cenu zvýšených nákladů na jejich výrobu. V Československu se zrychlila velkovýroba zemědělských podniků, zlepšovala se organizace práce a rozšiřovala se investiční činnost. Docházelo zde také k zásadním organizačním změnám, jako byla spolupráce zemědělských organizací navzájem a ke slučování menších zemědělských podniků do větších ekonomických celků, JZD. Zemědělská spolupráce je krásně vidět v seriálu *Plechová kavalérie*, kde se ve Státní traktorové stanici připravovali na brigádu, která poté pomáhala při žních např. na Moravě

a Slovensku. Kolem roku 1970 začaly fungovat nové podniky jako pivovar Nošovice, cukrovar v Dunajské Středě a také Olma Olomouc, v té době jedna z nejmodernějších evropských mlékáren. Zemědělství se z celkového hlediska zlepšovalo. O práci v tomto oboru se zvyšoval zájem, a to především mladých a kvalifikovaných odborníků. V oblasti energetiky bylo v ČSSR základním zdrojem energie uhlí. Československo pařilo k předním producentům uhlí ve světovém měřítku.²⁹

Vzhledem k rozloze státu a jeho ekonomické struktuře bez dostatečné surovinové a energetické základny, bylo československé hospodářství závislé na směně zboží se zahraničím. Jak je již výše zmíněno, byl přírůstek zahraničního obchodu velký a zadlužení v zahraničí minimální. Nejvíce se obchodovalo se socialistickými zeměmi, na které připadlo až 70 % z obrátu, dále s vyspělými tržními ekonomikami, na které připadalo 22 % a poté s rozvojovými zeměmi, kde činil obrát 7 až 8 %. Rozhodující význam ve vnějších ekonomických vztazích byl připisován propojení naší ekonomiky se Sovětským svazem, což bylo považováno za záruku stability a dynamiky československého hospodářského rozvoje. Na určitou jistotu v Sovětském svazu poukazuje seriál *Inženýrská odysea*, kde vedení podniku přesvědčuje mladé inženýry o nepotřebě moderního stroje, protože Sovětský svaz od nás bude nadále odebírat ten starý a dá nám před západním světem přednost. Tato závislost se ještě prohloubila se světovou hospodářskou krizí, provázenou krizemi strukturálními.³⁰ „K nevelké odchylce došlo v roce 1974, kdy vlivem náhlého zvýšení cen v obchodě s kapitalistickými státy poklesl podíl socialistických zemí.“³¹

Také objem investic se v této době značně zvětšil. Jejich největší část byla investována do výstavby bytů, pražského metra, dálnic, do výstavby elektráren, oceláren, uhelných dolů, chemických kombinátů atd. Do rozvoje silniční dopravy mělo být do roku 1975 investováno 17,7 mld. Kčs. Ve stavebnictví byl kladen důraz na snižování doby výstavby a modernizace stavební technologie. Do stavebnictví bylo v páté pětiletce investováno 374 mld. Kč. Investice byly na rozdíl od předešlých let investovány do odvětví s dlouhou dobou výstavby, ale také s dlouhou dobou návratnosti vložených prostředků. V pětiletém plánu byl zahrnut růst životní úrovně obyvatelstva, ale jak je již výše uvedeno, byl tento plán, především v sociální oblasti, překonán. Z hlediska sociální politiky se velmi rozšířila již zmiňovaná bytová výstavba a plynulé zásobování průmyslovým zbožím dlouhodobé spotřeby, protože osobní spotřeba

²⁹ Průcha (2009, s. 661.).

³⁰ Sekanina, Národohospodářský obzor (2006, s. 87.).

³¹ Průcha (2009, s. 661.).

ročně rostla o 5 %. V této době se hodně zvýšila porodnost. Počet narozených dětí na 1000 obyvatel vzrostl v roce 1975 o 5 proti roku 1968. V roce 1970 se narodilo 229 tisíc dětí a v roce 1975 už 289 tisíc dětí. S tímto počtem se Československo v první polovině sedmdesátých let řadilo na čtvrté místo v Evropě. Zatímco v druhé polovině zaujímal jedno z posledních míst ve světě. K tak vysoké porodnosti pomohly zcela jistě zvýšené přídavky na děti, porodné, prodloužená mateřská dovolená, půjčky novomanželům a mnoho jiných sociálních opatření. Pátá pětiletka byla po roce 1970 jediným obdobím, kdy bylo dosaženo pokroku v sociální sféře, což byl neskutečný úspěch, protože byla snaha uklidnit nespokojenost lidí a přesvědčit je, že se jim za normalizace povede lépe.³²

Začaly se vyrovnávat rozdíly mezi městy a vesnicemi. V tomto období docházelo k velké výstavbě rekreačních středisek a chat. V mnoha vesnicích se začaly stavět administrativní zařízení JZD, kulturní domy a v neposlední řadě samoobsluhy Jednota. „Nutno uznat, že „normalizační“ systém byl vskutku schopen až do svého závěru garantovat lidem základní jistoty a zásobit je základním sortimentem zboží – odhlédneme-li od výpadků základních komodit a malého výběru.“³³ Tento systém i přesto, že hlásal, že rozvinutá socialistická společnost je spojením předností socialismu a vědeckotechnické revoluce, nebyl schopen zlepšit výrobu a především zavádět do ní nové technologické postupy. V této době se na celém světě, stejně tak jako v Československu, rapidně zhoršovalo životní prostředí a začala celosvětová ekologická krize.

Pátá pětiletka byla prvním pětiletým plánem československé federace a její realizace měla vést k dalšímu ekonomickému vyrovnání obou republik. I přesto, že pátá pětiletka výrazně přispěla k dalšímu sblížení, k vyrovnání nedošlo. Oficiálně bylo toto vyrovnání proklamováno až v roce 1985. Slovensko tak po roce 1970 dostávalo pro svůj rozvoj více hmotných zdrojů, než samo dokázalo vytvořit. Přesun těchto zdrojů z českých zemí na Slovensko byl motivován hospodářskou a politickou stabilitou do budoucna.

³² Průcha (2009, s. 660-663.).

³³ Rataj (2010, s. 393.).

2.4. Druhá hospodářská etapa období normalizace po roce 1975

Ihned po roce 1975 docházelo v Československu ke zpomalení hospodářského růstu. Nebylo tomu tak jen v Československu, ale hospodářská krize probíhala i v dalších zemích. Změnu v hospodářství měl za následek tzv. ropný šok 1974-1975. Pokles vývoje světového hospodářství, následkem ropného šoku spolu s dalšími okolnostmi, se nejprve projevil ve vyspělých tržních ekonomikách, avšak po roce 1975 byl patrný ve všech hlavních ekonomikách světových. Od října 1973 do ledna 1974 vzrostly ceny ropy téměř čtyřikrát, a to u základního druhu ropy, která byla vyvážena ze států sdružených v Organizaci zemí vyvážejících ropu (OPEC), z 3,01 na 11,65 USD za barel. Toto zvýšení však nebylo konečné, ceny ropy rostly i později. Současně probíhala také finanční krize, která byla vyvolána zrušením směnitelnosti dolaru (označovaném za světové peníze) za zlato. Nečekaný a velký cenový skok měl neuvěřitelný dopad na světovou ekonomiku, a tím propukla nejhlubší světová hospodářská krize od druhé světové války. V této krizi nejvíce trpěly země chudé na suroviny a paliva a ke všemu závislé na dovozu potravin, jako bylo například Japonsko. Trochu lépe na tom byly USA a SSSR, ale také státy, které těžily ropu a plyn z mořského dna, např. Velká Británie, Norsko a Nizozemsko. Pokles průmyslové výroby ve světě byl téměř 8 %, přičemž snížení výroby nejen v Japonsku bylo daleko horší. Mezi oblastmi, které krize z nadvýroby zasáhla nejvíce, patří například hutnictví železa, automobilový průmysl, stavebnictví a strojírenství. Po velmi dlouhé době se snížil také objem světového obchodu a zvýšila se celní kontrola. Investice se soustředily na elektrotechniku, chemii a strojírenské obory. Neustále rostly ceny potravin, energetických zdrojů a surovin.³⁴ „Zvláštností cyklické krize v letech 1974-1975 byla skutečnost, že se časově prolnula se strukturálními krizemi (energetickou, surovinovou a potravinovou) a že se zostřila inflace.“³⁵

Krize vyvolaná tzv. prvním ropným šokem zasáhla Československo nejprve slaběji než vyspělé světové ekonomiky nebo země RVHP, které svůj obchod více orientovaly na Západ. Československo mělo velkou výhodu, že se na našem území těžilo uhlí a ze Sovětského svazu jsme dováželi jen ušlechtilá paliva, a to za ceny mnohem nižší, než se vyskytovaly na světovém trhu. I přesto, že bylo Československo soběstačné také ve výrobě potravin, světová krize domácí ekonomiku postihla především v oblasti zahraničního obchodu a zhoršovala dostupnost mnoha dovážených komodit. Problémy v dodavatelsko-

³⁴ Průcha (2009, s. 663-672.).

³⁵ Sirůček (2007, s. 105.).

odběratelských vztazích se vyznačovaly tím, že některé druhy zboží nebyly dlouho dobu na našem trhu k sehnání, nebo jich na československém trhu z pohledu poptávky nebyl dostatek. Jednalo se hlavně o automobily, různé druhy nábytku a také o stavební materiál. Protože nebyl dostatek požadovaného zboží, rozšiřovala se tzv. „šedá“ ekonomika. Lidé začali podplácet, aby požadovaný výrobek vůbec získali. Toho využívali obchodníci a začali spotřebitele šidit. Rozšířil se prodej podpultového zboží, úplatků a rozkrádání státního majetku. Problémem, který byl příčinou deficitu obchodní bilance, byl nerovnoměrný vývoj dovozních a vývozních cel. Také v oblasti obchodu a služeb přibývalo položek s nedostatečnou poptávkou.

Pro druhou polovinu sedmdesátých let byl vytvořen šestý pětiletý plán 1976 – 1980. Ten vzhledem k podmínkám stanovil pomalejší tempo hospodářského růstu v porovnání s přírůstky v první polovině sedmdesátých let. V této době se zvyšovaly především investice, nejvíce však investice do palivoenergetického komplexu. V plánu bylo také dobudovat několik tepelných elektráren a zprovoznit jadernou elektrárnu V 1 v Jaslovských Bohunicích. Prioritou strukturální politiky byl rozvoj elektrotechnického průmyslu, který u nás svou technickou úrovní za světem zaostával. V oblasti investic do nové výstavby probíhala takzvaná „akce Z“³⁶, což znamenalo zvelebení obcí občanskou svépomocí. Vrchol této akce byl již v letech 1973-1977, kdy hodnota prací byla vyčíslena na 5,5 až 6,6 mld. Kčs ročně. Akce Z se zaměřovala především na výstavbu školních, kulturních a sportovních objektů, dále také na výstavbu obchodní sítě a sítě komunálních služeb.³⁷

„Náraz „cenové exploze“ ve světě z let 1973-75 se podařilo utlumit. Ačkoli hladina dovozních cen stoupla o 54 %, průměrné velkoobchodní ceny se nezměnily a životní náklady domácností vzrostly jen o 1 %. Zárodkem tendence k vnější ekonomické nerovnováze však byl již v této době nepříznivý vývoj směnných relací. V dekádě 1971-80 se zvýšily průměrné ceny československého vývozu o 101 %, ale dovozní ceny o 155 %, takže za srovnatelný fyzický objem vývozu bylo možno směniti v roce 1980 o pětinu méně výrobků než v roce 1970.“³⁸ Směna zboží se nepotýkala jen s problémem nižší ceny západního zboží, ale u některých výrobků také s neuspokojivou kvalitou. Právě rozdílné ceny exportovaného a importovaného zboží měly za následek deficit obchodní bilance. Rostlo zadlužení, i když

³⁶ Akce Z – byla v době komunistického režimu v Československu neplacená pracovní činnost obyvatel. K typickým činnostem v rámci akcí Z patřil například úklid sídlišť. Později však začaly akce Z zahrnovat i obsáhlejší akce, jako výstavbu prodejen smíšeného zboží v obcích či kulturních domů. Zdánlivě se jednalo o dobrovolnou akci, ovšem na každého občan byl vyvinut jistý nátlak.

³⁷ Průcha (2009, s. 715-720.).

³⁸ Průcha (2009, s. 672.).

v mezinárodním srovnání byl dluh Československa relativně malý. Byly čerpány úvěry na dovoz strojů a zařízení a na nákup agrárních produktů. Ceny již nebyly stabilní, jako tomu bylo v období páté pětiletky, vystřídal je mírný vzestup cenové hladiny. Přebývala nabídka služeb a výrobků nad jejich poptávkou. Celková dynamika hospodářského růstu se zpomalovala. Průměrné roční přírůstky makroekonomických veličin se postupně snižovaly. V letech 1981-82 byly makroekonomické přírůstky, oproti předešlému období, naprosto minimální a začala se snižovat kupní síla obyvatelstva a osobní spotřeba.

Tab. 2.4.1 Plánované úkoly a výsledky hospodářství v letech 1976 – 1980

Ukazatel	Index 1980		Průměrný roční růst	
	1975 = 100		v %	
	plán	plnění	1976-78	1979-80
Národní důchod	127	120	4,1	2,9
Investice		133	4,7	1,6
Zemědělská výroba	114	107	2,6	0,7
Průmyslová výroba	133	126	5,4	3,6
z toho: ČSR	129	123	4,8	3,2
SSR	143	134	7	4,6
Stavební výroba	136	125	5,9	2,5
Obrat zahraničního obchodu	133	166	10,6	10,8
Maloobchodní obrat	124	120	4,4	2,8
Zaměstnanost	103	104	0,7	1
Produktivita práce v zemědělství		117	4,8	1,1
v průmyslu		116	3	1,2
ve stavebnictví	131	102	-0,5	1,9
Nominální mzda	114	114	3	2,4
Reálné příjmy obyvatel	125	111	3	0,6
Osobní spotřeba	124	109	3	-0,3
Společenská spotřeba	138	126	5,1	4,3
Bytový výstavba	104	105	-3,7	-0,2

Zdroj: Průcha (2009, s. 673.).

V Československu se v této době nezlepšila ani efektivnost výroby, ani kvalita práce a nedostavily se ani očekávané přínosy z hospodářské spolupráce zemí RVHP, tedy až na dodávky zboží za nižší ceny, než za které byly dostupné ve světě. Ve srovnání s první polovinou sedmdesátých let se v období šesté pětiletky snížil přírůstek zemědělské produkce, snížily se příjmy obyvatelstva a maloobchodního obratu a osobní a hmotné společenské spotřeby. Problémem byla také nadměrná rozestavěnost a poté nedostačující a špatná údržba domů. Čímž se zabýval seriál *Muž na radnici*. Ve všech dílech řeší předseda Národního

výboru František Bavor problémy a stížnosti, které přímo souvisely se špatným stavem městských budov, a kvůli kterým hrozilo lidem jisté nebezpečí. Ekonomickým a hospodářským problémům nepřidala ani ekologická situace, která se do konce sedmdesátých let rapidně zhoršovala. Většina problémů československé ekonomiky byla dlouho dobu kritizována, ale k jejich nápravě však nedošlo. Mezi lidmi se šířila nespokojenost, a to nejen kvůli hospodářským a politickým problémům, ale také kvůli omezenému cestování do západních zemí. Za tzv. „železnou oponu“ se obyčejní lidé nemohli podívat. Navštěvovali bývalou Jugoslávii a jiné východní země. Po roce 1975 se více projevilo hospodářské opoždění za západoevropskými zeměmi. Tímto problémem se zabývá seriál *Inženýrská odysea*, ve kterém se tři českoslovenští inženýři vydají na světový veletrh. Jejich nadšení však opadne, když zjistí, jak daleko je naše hospodářství za západem. Toto zjištění je však neodradí, naopak je motivuje k lepší práci, vynalézavosti a obnovení československé výrobní technologie. Jak je již v této práci zmíněno, týkalo se opoždění hospodářství nejen objemu produkce a její kvality, ale také výkonnosti ekonomiky a schopnosti inovace. Mluvíme tu o technicky náročnějších výrobcích, protože u výrobků, jako je obuv, cement, pivo a jiné zůstalo Československo světovým producentem. Problémy ekonomiky jsou dnes přiřazovány k podstatě centrálně plánované ekonomiky, kde nebyl plán schopen nahradit fungování trhu, reagovat na poptávku a regulovat výrobu.³⁹

ČSSR se od vyspělých tržních ekonomik lišila především tím, že v první polovině šedesátých let měla nízké tempo růstu, zato v sedmdesátých letech byl vývoj zcela opačný. První polovina byla dynamičtější než polovina druhá na rozdíl od většiny západních zemí. S poklesem dynamiky růstu a tendencí ke stagnaci v druhé polovině sedmdesátých let sílila mezi představiteli státu nezbytnost vylepšit soustavu řízení a plánování. Začaly se provádět experimenty, ve kterých vybrané podniky zkoušely více než padesát plánovaných systémových změn. Tohoto experimentu se v roce 1978 účastnilo 12 VJH⁴⁰ se 150 organizacemi a skoro půl milionem zaměstnanců. Počet zúčastněných podniků v experimentu se neustále zvyšoval. „Po vyhodnocení experimentů byl v březnu 1980 zveřejněn dokument pod názvem Soubor opatření ke zdokonalení soustavy plánovitého řízení

³⁹ Sirůček (2007, s. 197-201.).

⁴⁰ VJH – výrobní hospodářské jednotky byly nadpodnikové organizační jednotky výroby jednotlivých odvětví socialistického národního hospodářství, zejména v průmyslu a stavebnictví. Byly zaváděny na základě Rozsypalovy ekonomické reformy od roku 1958 a existovaly až do konce 80. let. Vykonávaly všechny činnosti potřebné k tomu, aby v nich probíhal ucelený hospodářský proces a byly přímo podřízeny orgánu státu. Měly hospodářskou samostatnost a svoje výdaje uhrazovaly z vlastních příjmů, odpovídaly za zásobování národního hospodářství výrobky a pracemi svého oboru i za rozvoj tohoto oboru v souladu s úkoly stanovenými plánem.

národního hospodářství po roce 1980.“⁴¹ Změny ve zkvalitnění plánování, zdokonalení organizace výrobně technické základny, zvýšení účinnosti ekonomických podniků a zvýšení úrovně řídicí práce, na které se více účastnili samotní pracující, měly proběhnout do roku 1985. V první polovině celého období normalizace, tedy v letech 1971 – 1980, jimiž se tato práce zabývá, zaznamenala největší dynamiku růstu oblast strojírenského, elektrotechnického a kovodělného průmyslu. Tyto oblasti rozšířily svou produkci téměř na trojnásobek.⁴²

⁴¹ Průcha (2009, s. 675.).

⁴² Průcha (2009, s. 675-846.).

2.5. Sociální souvislosti období normalizace

Díky rychle se rozvíjející ekonomice počátkem sedmdesátých let bylo možné provádět poměrně velkorysou sociální politiku, což se v této době stalo pro Husákovo vedení prioritou. Šlo o zvyšování životní úrovně, a to především v zabezpečení potřeb obyvatelstva, avšak v souladu se socialistickým způsobem života. Dále také o upevnění jistot pracujícího lidu, uspokojení potřeb obyvatelstva a také o lepší zásobování základními druhy zboží. Gustav Husák byl totiž toho názoru, že „pokud budou mít lidé své pohodlí, nebudou o ně chtít přijít“. A v této souvislosti se také nechal slyšet: „Normální člověk chce žít klidně,“ řekl, a „strana chce zajistit klidný život.“⁴³ Strana se zkrátka snažila zlepšováním sociálních podmínek a jistot uklidnit nespokojené občany s novou politickou situací. Normalizátoři chtěli lidi přesvědčit, že i přesto, že jsou momentálně s vedením státu nespokojeni, budou se mít za normalizace dobře a nakonec budou za tuto vládu rádi. Od tohoto kroku vedení státu očekávalo především to, že budou lidé rádi, že se zlepšily jejich sociální podmínky a nebudou již proti režimu veřejně vystupovat a uklidní se tak současná nespokojenost.

To se bývalému režimu také povedlo. Splněna byla většina stanovených úkolů týkajících se sociálního zabezpečení páté pětiletky. XIV. sjezdu KSČ roku 1971 předcházely jisté změny v sociální oblasti. Byly sice zmrazeny mzdy, ale zastavil se také růst cen různého zboží, a to nejen potravin a paliv. Bylo zavedeno tzv. cenové moratorium.⁴⁴ Zvýšily se vyplacené částky sociálních podpor především mladým rodinám. Mladým novomanželům byly poskytovány bezúročné půjčky, nejprve se splatností deseti let, poté se splatností až patnácti let a to maximální částky padesát tisíc korun. Matkám, které byly na mateřské dovolené a staraly se o dvě děti, z nichž jedno bylo mladší jednoho roku, byl vyplácen měsíční příspěvek, a to ve výši 500 Kčs. Tato částka však nebyla konečná. Do konce „normalizačního“ období se několikrát zvýšila. Současně došlo ke zvýšení jednorázového příspěvku při narození dítěte z 1000 Kčs na 2000 Kčs. Rostly také přídavky na děti, které v roce 1973 u rodiny s dvěma dětmi stouply téměř na 22 %, u tří dětí na 47% a u čtyř dětí na 68 % průměrné mzdy, což bylo podstatně více, než v zemích západní Evropy. Jak je již výše zmíněno, Československo se řadilo v první polovině sedmdesátých let s vysokou porodností za Albánii, Irsko a Rumunsko. Rodinám s dětmi byly poskytovány tři formy pomoci. Nejvýznamnější pomocí byla peněžitá pomoc, což byly přídavky na děti, rodičovský

⁴³ Bren (2013, s. 173.).

⁴⁴ Cenové moratorium – zákaz zvyšování ceny, aniž by to odsouhlasily vrcholné státní orgány.

příspěvek, podpora při narození dítěte. Druhou formou byla naturální forma pomoci, která byla poskytována formou školního stravování, jeslí, mateřských škol a dětských domovů. Třetí částí je pomoc nepřímá, kam patří slevy na dani ze mzdy, jízdném atd. Tyto slevy činily v roce 1970 asi 4550 Kčs ročně. Rodinám byla poskytována také sleva na nákup dětského ošacení, která ročně dělala 650 Kčs. Tato sleva byla ovšem v roce 1980 zrušena.⁴⁵ „V této souvislosti je třeba upozornit na to, že jistá část sociálně nepřízpůsobivých občanů, zvláště Romů, dokázala této velkorysé sociální pomoci státu určené dětem zneužívat ve svůj prospěch, poskytované výhody se pro ně staly prostředkem k obživě a následně k útlumu jakékoliv jejich ekonomické aktivity.“⁴⁶ V této době byly již ženy soběstačné, protože měly svoje zaměstnání a byly schopny si peníze na chod rodiny vydělat. Proto se začaly často objevovat matky samoživitelky. Poukazuje na to také seriál *Žena za pultem*, kde se hlavní hrdinka rozvádí a žije sama se dvěma dětmi a řeší každodenní problémy. Matkám samoživitelkám byly vypláceny také sociální dávky, které jim při chodu rodiny velmi pomáhaly.

Zvyšovaly se mzdy dělníků, a to i přesto, že platy ostatních pracovníků zaostávaly či dokonce klesaly. Více méně klesaly platy většiny zaměstnanců. Vývoj jejich životních nákladů se dá rozdělit do několika období. Když se zaměříme na dobu normalizace, první období bylo mezi lety 1971 – 1975 a bylo to období stagnace. Nejprve se ceny v letech 1971 – 1973 malinko snížily, poté se v dalších dvou letech opět zvýšily. Druhým obdobím je opět období cenového růstu, a to v letech 1976 – 1989. Z toho plyne, že za stejný nákup zboží v roce 1989 bylo třeba zaplatit o hodně více československých korun než v letech dřívějších. Průměrná nominální měsíční mzda pracovníka sektoru národního hospodářství se zvýšila z 2009 Kč v roce 1971 na 2304 Kč v roce 1975, vzrostla tedy o 14,6 % a v zemědělství za stejnou dobu vzrostla o 18,8 % a dosáhla tedy částky 2221 Kč. Úkol páté pětiletky, zvyšovat mzdy o 2,5-3 % ročně, byl splněn. Růst mezd nebyl zrovna velký, ale byl občanům kompenzován růstem sociálních dávek.

Nejstabilnější ceny do konce sedmdesátých let byly ceny nápojů, potravin, plynu, elektřiny, jízdného, poštovních služeb a cigaret. V celku nízko se po celou dobu drželo nájemné, které se za byt se dvěma pokoji, kuchyní, předsíní, koupelnou, WC a topením zvýšilo z 302 na 358 Kčs. „Rozdíly v příjmech domácností podle sociálních skupin v přepočtu na osobu byly nevelké. Domácnosti nedělnických kategorií zaměstnanců měly pracovní

⁴⁵ Rataj (2010, s. 395-406.).

⁴⁶ Sekanina, Národohospodářský obzor (2006, str. 68.).

příjmy o 10 % vyšší než domácnosti dělnické, ale nižší sociální příjmy.⁴⁷ Režim dbal na hlídání cenové hladiny. Díky tomu byly poměrně levné již zmiňované potraviny, ale také nájem, plyn, elektřina a doprava. Nebylo však možné drazo vyrábět a lacino prodávat dlouhou dobu, i přesto, že stát nadále dotoval cenové vyrovnaní především u potravin.

Až v roce 1976 se začaly zvyšovat také vyplacené dávky důchodcům. I přesto byla alespoň třetina občanů v důchodovém věku nadále v pracovním poměru. Pracující důchodce je vidět také v seriálu *Žena za pultem*, kde pracují pan Dominik a paní Kubánková jako skladníci. Důchodci tvořili levnou pracovní sílu nejčastěji jako vrátní nebo uklízečky. Zaměstnaným seniorům bylo povoleno pobírat důchod a plat dohromady, což dříve nebylo zvykem. Mohli si však přivydělat jen do výše dvaadvaceti tisíc korun ročně. Ženy tvořily většinu pracujících důchodců, protože odcházely do důchodu dříve než muži. Od poloviny sedmdesátých let byl totiž nedostatek pracovní síly, proto byli k práci využíváni starší lidé. Nedostatek pracujících byl také kvůli velkému počtu žen na mateřské dovolené a rozsáhlé emigraci po roce 1968. Počet pracujících osob se zvedl zkrácením povinné školní docházky z devíti na osm let a také zkrácením některých vysokoškolských oborů z pěti na čtyři roky. Největší přírůstky zaměstnanosti byly v těchto letech zaznamenány především ve zdravotnictví, v odvětví sociální péče, ubytovacích služeb a v oblasti cestovního ruchu. V rychle se rozvíjející sociální péči se převážně uplatňovaly ženy. Významný pokrok zaznamenávalo také zdravotnictví a výrazně se zlepšilo jeho technické vybavení. Poskytováním a úrovní zdravotní péče se Československo řadilo k nejvyspělejším státům světa. Úspěchy byly zaznamenány v boji proti přenosným chorobám, zejména preventivním očkováním. Zvýšil se počet lékařů a zdravotního personálu, ovšem jejich práce byla nadále platově nedoceněna. Lidé z různých jiných profesí si přivydělávali fuškami. V tomto období šlo především o fušky na stavbách domů a bytů.⁴⁸

Zdokonalovaly se sociální podmínky zaměstnanců. Zaměstnanost byla v této době téměř stoprocentní. Práce se totiž stala povinností, a když někdo nebyl zaměstnaný, mohl být i trestně stíhán za tzv. příživnictví. V roce 1970 začala platit Novela Zákoníku práce, která zpřísnila sankce za pracovní nekázeň. Pracovní doba byla upravena jen na pět dní v týdnu, což bylo ze začátku velmi kritizováno. Zmiňované zlepšení se týkalo lékařské péče, rozšířila se možnost firemního stravování, zlepšovaly se podmínky pracovního prostředí, firmy zajišťovaly zaměstnancům rekreaci a začaly jim stavět byty.

⁴⁷ Průcha (2009, s. 914.).

⁴⁸ Průcha (2009, s. 896-926.).

V prvních letech normalizace se začaly ve velkém stavět nové byty, o kterých se často říkalo, že nebyly zrovna kvalitní a měly umakartové jádro. Umakartové jádro tyto byty měly, ale to, že byly nekvalitní, je sporné. Je totiž velká spousta lidí, kteří v těchto „nekvalitních“ bytech bydlí dodnes. Stát podporoval výstavbu družstevních bytů, které byly přidělovány zdarma na základě pořadníků, a také stavbu rodinných domů. Na výstavbu nových bytů poukazuje seriál *Muž na radnici*, který byl natočen k příležitosti voleb do Národního výboru roku 1976. V jeho dílech vystupuje předseda Městského národního výboru, který se jako člen komunistické strany snaží vyřešit problém nedostatku bytů. Ze seriálu vyplývalo, že tento problém je již v dobrých rukou – komunistické strany. Stanoveným cílem bylo předat do užívání 500 tisíc nových bytů za období páté pětiletky. Tento plán byl překročen o 114 tisíc bytů. Poté již počet bytů předávaných do užívání postupně klesal (na Slovensku stagnoval). Jako další důkaz toho, že se v této době dobře žije, byla výstavba obchodních domů, plaveckých stadionů, veřejných sportovišť, dětských hřišť, kin a obnovování památek. V seriálu *Muž na radnici* a *Inženýrská odysea* se představitelé zmiňují o tom, že nejvíce se režim věnuje výstavbě právě zařízení tohoto typu. A výstavba potřebných bytů vážne. Režim to motivuje k okamžité nápravě. Samozřejmostí byla také stavba tzv. „bílých domů“, což byly reprezentační sídla okresních i krajských výborů KSČ.

Centrální řízení ekonomiky však nebylo schopné zajistit podmínky pro růst produktivity práce a taktéž reagovat na měnící se poptávku obyvatelstva. Často se proto v této době stalo, že nebylo na trhu dostatek požadovaného zboží, například bytové stěny, prací prášky a toaletní papír. Výrobky a služby, které bylo u nás těžší sehnat, lidé získávali za vyšší ceny nebo díky známosti. Z šedé ekonomiky měli určití občané velké příjmy. Z těchto peněz si často kupovali luxusní zboží, stavěli rodinné domy či chaty. V Československu fungovaly tzv. Tuzexy⁴⁹, což byly zvláštní formy prodejen, ve kterých se nemohlo platit penězi, ale pouze poukázkami tzv. bony. Bony si mohli lidé vyměnit legálně v bance za peníze vydělané v zahraničí nebo za valuty zaslané z ciziny např. od příbuzných. Bony bylo možné sehnat také nelegálně, a to od tzv. veksláků, kteří většinou postávali před prodejny a jeden bon nabízeli za pět korun. V Tuzexu se prodávalo zboží dovážené především ze Západu, byly to věci, které se v Československu nedaly standardně sehnat. Například rifle, elektronika, kosmetika, cigarety, alkohol a automobily. Tuzexy odčerpávaly valuty od obyvatelstva a tím sloužily státu, který neměl dostatek směnitelné měny. Již zmiňované zvyšování mezd se promítlo ve zvýšeném maloobchodním prodeji, který v období páté pětiletky rostl

⁴⁹ Tuzexy – zkratka tuzemského exportu, tyto obchody vznikly již v padesátých letech – Darex.

o 5,4 % ročně. Od počátku sedmdesátých let rostl prodej průmyslového zboží a současně se zpomaloval prodej potravinářských výrobků. Dá se předpokládat, že došlo k nasycenosti obyvatelstva potravinami, jejichž cena se po nařízení vlády v roce 1969 nesměla zvyšovat. Ve spotřebě průmyslového zboží lidé poptávali také výrobky vyšší kvality. Což nadále zůstávalo problémem, stejně tak jako šíře sortimentu a občasné výpadky v prodejní síti. V první polovině sedmdesátých let došlo ke zrušení pořadníků na koupi nového auta. A rapidně se zvýšil jejich počet ze 700 tisíc v roce 1969 na 1,5 miliónů. Hitem silnic se v této době stala sportovní Škoda 110R, která vystřídala tolik oblíbenou Škodu Felicii. Zvyšující se nároky na přepravu osob vedly k posílení a modernizaci hromadné dopravy ve větších městech. Přepravu pražským obyvatelům ulehčila také výstavba metra⁵⁰, jehož první stanice byly otevřeny v roce 1974.⁵¹ Rozvoj národního hospodářství byl podmíněn také rozšířením a zdokonalením spojů. Vedle nárůstu počtu pošt se zvyšoval i počet telefonních stanic, které postupně přecházely na automatizovaný provoz a byly napojovány na meziměstskou a mezinárodní telefonní síť.

Co se týče vzdělání, byly na středních, ale i na vysokých školách převážně děti z rodin lépe situovaných zaměstnanců. Dostat se na vysokou školu bylo velmi obtížné, a to nejen z hlediska znalostí, ale také z politických kritérií. Do škol mohli nastoupit jen ti, kteří byli schválení okresními a krajskými výbory strany. Vzdělání v Československu si udrželo nadále vysokou prestiž.

Velkým problémem se stalo neustále se zhoršující životní prostředí a projevovalo se to i ve zdravotním stavu obyvatelstva. Pro děti žijící v nejvíce poškozených oblastech byly pořádány ozdravné pobyty v jiných oblastech republiky. Nejhorší situace byla na Ostravsku a v oblastech Středočeského a Západočeského kraje.

V sedmdesátých letech bylo v Československu velmi oblíbené chataření. Lidé si na své chaty jezdili odpočinout a utíkali sem před realitou každodenního života. Stejně tak tomu bylo v seriálu *Žena za pultem*. S chatařením je spojen dodnes velmi oblíbený seriál *Chalupáři*, kde si pražský důchodce koupí chatu na malé vesničce. Podle všeho bylo chataření jistou náhradou za nemožnost vycestovat do západních zemí. Do těchto zemí mohla cestovat jen elita loajální ke straně. Jak je výše zmíněno, nemohli lidé cestovat za tzv. „železnou oponu“.

⁵⁰ Dnešní trasa C. O čtyři roky později zahájila provoz také dnešní trasa A.

⁵¹ Rataj (2010, s. 395-412.).

Zcela jinak tento fakt popisuje seriál *Inženýrská odysea*, kde měli tři inženýři naprosto neomezený přístup na Západ, který je zde mimo jiné popisován doslova hrozivě.

Ke konci sedmdesátých let byla ve společnosti upevňována vedoucí úloha strany důslednou agitací, pečlivou přípravou výročí a oslav. Podle průzkumů, které si nechávala KSČ dělat, byli lidé se socialismem spokojeni i přes absenci demokratických práv, protože měli určitou sociální jistotu. Není však dokázáno, že tento výsledek průzkumu není ovlivněn propagandou KSČ či neochotou oficiálně zmiňovat své názory. Kulturní zařízení, jako jsou divadla, knihovny, muzea a galerie byly dotovány státem a zvyšovaly kulturní úroveň obyvatelstva. Někdy se však stalo, že právě tyto instituce měly plnit funkci ideologického působení na veřejnost. Sociální systém zajišťoval lidem sociální jistoty, hlavně proti nezaměstnanosti, bydlení, v péči o matky a jejich děti a ve využívání bezplatných zdravotnických a sociálních služeb.⁵²

Také média se v období normalizace změnila. Jakých rozměrů dosahovaly tyto změny a čeho se nejvíce týkaly, následuje v třetí části této práce.

⁵² Průcha (2009, s. 927-938.).

3. Média v období nastupující normalizace v letech 1971 – 1980

Postavení médií se změnilo oproti tomu, jak se na ně pohlíželo během reformy. Reformní hnutí chápalo média jako instituci svobody projevu. „V červnu 1968 byl přijat zákon, který zrušil cenzuru tím, že stručně stanovil: „Cenzura je nepřipustná. Cenzurou se rozumějí jakékoliv zásahy státních orgánů proti svobodě slova a obrazu a jejich šíření hromadnými informačními prostředky. Tím není dotčena pravomoc prokurátora a soudu.“⁵³ Média v první polovině roku 1968 měla společnosti poskytovat pravdivé informace o veškerých problémech, vedoucí činitelé státu měli komunikovat s médii a poskytovat jim taktéž veškeré informace. Jednodušeji řečeno, měli vycházet vstříc Československé televizi, rozhlasu a ČTK a využívat jejich služeb ke své práci. Tato spolupráce mezi vedením státu a médii přinesla zcela jiné, nové mediální obsahy. „Veřejnost – zvyklá na to, že doposud se rozpory, neúspěchy, resp. skandály zakrývaly a nepřipouštěly – jevila nově probuzený zájem o politické dění a stav ve společnosti. Náklady titulů periodického tisku podstatně rostly – u některých deníků téměř na dvojnásobek. Podobně rostla i poslechovost rozhlasu a sledovanost televize.“⁵⁴ Československá televize a Československý rozhlas v období Pražského jara velmi podporoval vedení KSČ ve svém vysílání. Do srpna téhož roku se ve vysílání často objevovaly publicistické pořady, televize i rozhlas odvysílaly řadu diskusních pořadů o politické situaci v Československu. „Svobodnější atmosféra a duch reforem spolu s krizí v kontrolním systému umožnily výrazný rozmach odborářského tisku, časopisů společenských a historických věd, titulů pro mládež, a především kulturních časopisů. Ty se staly nejviditelnějšími nositeli reformních myšlenek.“⁵⁵ V této době se v médiích objevila také výzva Dva tisíce slov⁵⁶, což bylo jasným důkazem toho, že se média v Československu již neřídí pokyny a nařízeními KSČ a publikují obsahy dle svého uvážení. Také výzva Dva tisíce slov měla jistou zásluhu na vpádu vojsk do Československa, protože byla jasným dokladem nabyté svobody a ilustrovala přerůstání totalitního modelu médií v demokratický.⁵⁷

⁵³ Bednařík (2011, s. 310.).

⁵⁴ Bednařík (2011, s. 308.).

⁵⁵ Končelík (2010, s. 178.).

⁵⁶ Výzva Dva tisíce slov – v červnu roku 1968 byla publikována v denících Mladá fronta, Práce a Zemědělské noviny výzva Dva tisíce slov, která patří dělníkům, zemědělcům, úředníkům, vědcům, umělcům a všem. Text kriticky hodnotil pounorovou minulost komunistického Československa a vyjadřovala obavu, aby nedošlo ke zpomalení, či dokonce ukončení politických reforem. Na podporu výzvy se rozběhla podpisová akce. Prvními signatáři Dvou tisíc slov se stali známí vědci, umělci a sportovci. Poté výzvu podepsalo 120 000 občanů. ÚV KSČ výzvu odsoudilo, protože mělo obavy z reakce zemí Varšavské smlouvy. Jejich obavy byly oprávněné. I výzva Dva tisíce slov se stala jedním z podnětů vpádu vojsk Varšavské smlouvy.

⁵⁷ Bednařík (2011, s. 286-310.).

I přes veškerou výraznou podporu „ilegálních“ médií veřejností, se postupem času okupační moci podařilo dostat média pod kontrolu, ke které se podpisem Moskevského protokolu zavázali také českoslovenští politici. Dne 30. srpna byl založen, dá se říci, cenzurní Úřad pro tisk a informace, který měl sledovat a řídit činnost médií. Hned další měsíc byl schválen zákon „O některých přechodných opatřeních v oblasti tisku a dalších hromadných informačních prostředků“, který prohlašoval systém sankcí vůči vydavatelům. Tím skončilo příliš krátké období svobody médií, která byla postupem času ještě více oslabována a potlačována. Vznikly nové instituce: Český úřad pro tisk a informace a Slovenský úřad pre tlač a informácie a ty dohlížely na dodržování tiskového zákona, hodnotily činnost médií a řídily obsah médií. K návratu k předběžné cenзуře již nedošlo, byla zavedena cenzura následná.⁵⁸ Z vysílání zmizela řada publicistických pořadů, které se doposud vysílaly, možnosti mediální tvorby byly značně oslabeny, ale nedošlo zatím k perzekuci zaměstnanců. K té došlo z počátku roku 1969 a z médií odešlo hned několik významných publicistických osobností.⁵⁹ Normalizace v Československu se postupně rozbíhala a lidé si měli začít zvykat na nové, násilné poměry, které zde byly nastoleny. „Proti omezování svobody slova, vydávání periodika Zprávy⁶⁰ a postupující normalizaci protestoval v lednu 1969 sebeupálením student Jan Palach. Jeho pohřeb se stal manifestací proti okupaci.“⁶¹

Začátek normalizace znamenal pro média stejný zlom jako pro celou společnost. Média měla v této době významnou roli, protože byla chápána jako nástroj formování veřejného mínění, které mělo být odvedeno od Pražského jara. Média byla dříve aktéry reformního období, proto bylo třeba je podřídít novým poměrům. Změny, které v médiích proběhly, byly očekávané. Všem bylo jasné, že vedení státu bude chtít dostat tisk, rozhlas a televizi pod svou kontrolu a zahájit tak jejich normalizaci. Protože si byli dobře vědomi moci médií. Uvědomovali si, jak rychle se médiím v roce 1968 podařilo zničit státní cenzuru, a proto věděli, že jich musí využít také pro svůj prospěch. Straničtí funkcionáři velmi rychle ovládli Svaz českých novinářů a vyloučili z něj ty, které označovali za představitele pravicového oportunismu. Během stranických čistek byli v mediální sféře odvolávání šéfredaktoři, konaly se stranické pohovory a probíhalo vyškrtávání novinářů z KSČ. Pro spousty z nich to znamenalo ukončení jejich kariéry. Počet novinářů, kterých se tyto změny týkaly, se odhadoval zhruba na 5100 osob a netýkalo se to jen vedoucích pracovníků. Nová vláda

⁵⁸ Následná cenzura znamená, že si sami autoři museli hlídat mediální obsah tak, aby se nedostali do problémů.

⁵⁹ Bednařík (2011, s. 283-316.).

⁶⁰ Periodikum Zprávy vydávali od 30. srpna Sověti. Tato propagandistická tiskovina byla plná gramatických a stylistických chyb a vycházela jako deník, později jako obdeník a jejich distributory byli okupační vojáci.

⁶¹ Bednařík (2011, s. 287.).

chtěla, aby média podporovala normalizační vedení a souhlasila s okupací Československa. Jak je již výše zmíněno, z redakcí odešlo mnoho zkušených a výrazných novinářů a začaly vycházet pronormalizační tituly. Média, která byla spojována s Pražským jarem, byla zakázána. Zrušeny byly například tituly Listy, Reportér, Studentské listy, Plamen nebo Tvář. Během čtyř let bylo zrušeno na 156 periodik a týkalo se to především časopisů. Nadále vycházel deník Svobodné slovo, týdeník Ahoj na sobotu, které reprezentovaly Československou socialistickou stranu. Československá strana lidová vydávala deník Lidová demokracie a týdeník Naše rodina a mnoho dalších periodik. Mezi vydávané časopisy patřily například Nová doba, Práce a mzda, Kulturní práce a jako příklad časopisů Československého svazu žen je časopis Vlasta, Květy, Žena a móda nebo Praktická žena. Dále vycházely sportovní časopisy např. Československý sport, Stadión a Tělovýchovný pracovník. Tištěná média nebyla jen rušena, ale vznikaly také nové tituly, které měly sloužit nové vládě. Byl to například Týdeník Aktualit, Tribuna, Tvorba.⁶² Vznikaly časopisy pro mládež, např. Pionýrská stezka, Sedmička pionýrů nebo Zápisník mladých. Do Československa se dovážely časopisy ze zahraničí, jako například Burda nebo dětské komisy Pif. Je však pravdou, že byly prodávány jen ve vybraných prodejnách. Problémem tištěných médií byla zastaralá technologie a výroba novinového papíru či nedostatek novinového papíru z dovozu. Papír byl přidělován, a proto se často stávalo, že některé časopisy vycházely v nedostačujícím nákladu a staly se tak nedostatkovým zbožím. Byly to časopisy ABC mladých techniků a přírodovědců, z dětských také Sluníčko a Čtyřlístek. Dále také deník Lidová demokracie a časopis 100+1 zahraniční zajímavost. Velmi oblíbený byl týdeník Mladý svět životního stylu, v jehož redakci pracovali novináři, kteří se po roce 1989 výrazně prosadili. Byl to například Radek John, Josef Chuchma nebo Michal Horáček. Mladý svět se zabýval také tématy, která kazila obraz normalizační společnosti, a to drogová závislost, nemoc AIDS, veksláctví a násilí fotbalových fanoušků. Od roku 1980 se v podstatě neměnila cena tištěných médií. V rámci mediální přeměny byl v tomto období vypracován manifest Slovo do vlastních řad, který podepsalo několik novinářů a pracovníků médií. Manifest byl otištěn v Rudém právu a podporoval nové vedení KSČ a kritizoval činnost Svazu československých novinářů v roce 1968.⁶³

⁶² Tribuna a Tvorba – týdeníky ÚV KSČ pro šíření stranické práce v českých zemích. Oba týdeníky podporovaly konsolidační proces, zveřejňovaly projevy funkcionářů.

⁶³ Bednařík (2011, s. 326-342.).

Tab. 3.1 Výše nákladů tištěných periodik

Název deníku	1968	1969	1970	1971	1972
Rudé právo	1 020 000	950 000	863 700	833 560	800 650
Zemědělské noviny	222 000	306 000	310 600	322 351	325 160
Svobodné slovo	170 000	265 000	250 000	209 000	227 000
Mladá fronta	312 000	312 000	283 500	249 731	239 300
Práce	391 500	310 500	310 100	309 255	309 300
Lidová demokracie	254 000	254 000	220 000	205 145	216 950
Čs. sport	170 000	170 000	170 000	170 000	170 000

Zdroj: Bednařík (2011, s. 328.).

Tato obměna se týkala také vysílacích médií. Ústředním ředitelem Československého rozhlasu se stal Ján Riško⁶⁴, který ve funkci setrval až do konce normalizačního období. Rozhlasové vysílání se také řídilo následnou cenzurou. Výjimkou však bylo výročí vpádu vojsk Varšavské smlouvy. Protože názory na tento den byly neustále rozporuplné, raději se vedení rozhlasu zařídilo následovně. V tento den vysílali v rozhlase jen politicky nejspolehlivější pracovníci, u kterých si vedení bylo jisté, že neřeknou nic proti současnému vedení státu a politické situaci roku 1968. Ostatní pracovníci měli nakázáno zůstat doma. Během čistek bylo z rozhlasu vyhozeno 600 pracovníků. V roce 1968 odešla i řada novinářů do exilu. „Došlo k přestavbě vysílacích okruhů. Celostátní okruh Československo I byl nahrazen celostátním okruhem Hvězda, který měl trvale ideově a politicky ovlivňovat nejširší vrstvy posluchačů, hlavně mladší generace.“⁶⁵ Federální zpravodajsko-publicistická stanice Hvězda začala vysílat v roce 1971. Vysílala celý den zpravodajství a hudební pořady. V následujícím roce zahájil Československý rozhlas vysílání Interprogramu, který vysílal dopoledne v rozsahu 6 hodin. Dříve bylo zakázané poslouchat zahraniční rozhlasové stanice a vedení státu dělalo vše proto, aby v tom lidem mohlo zamezit. V osmdesátých letech byly již mírnější postihy za sledování zahraničních médií. Jen občas se poslouchaly stanice Hlas Ameriky, Svobodná Evropa, BBC atd. Nikdy se nepodařilo zemím komunistického bloku zcela zamezit lidem poslouchání zahraničních stanic. Také v Československé televizi probíhala personální konsolidace. Ústředním ředitelem byl jmenován Jan Zelenka⁶⁶, dosavadní šéfredaktor časopisu Květy. Nejsilnější obměnu prodělaly redakce zpravodajství, publicistiky a dokumentaristiky. Televize byla vlivnou politickou institucí, a proto také zde

⁶⁴ Ján Riško (1930 – 2001) absolvoval Vysokou školu politických a sociálních věd v Praze. Pracoval jako vedoucí redaktor v Mladé Frontě, ČTK a Pravda. Dále pracoval v sekretariátu prvního tajemníka ÚV KSČ a byl předsedou Svazu novinářů.

⁶⁵ Kolektiv autorů (2003, s. 88.).

⁶⁶ Jan Zelenka (1923 – 1998) působil jako šéfredaktor deníku Večerní Praha, poté jako redaktor ČTK a šéfredaktor týdeníku Květy. Byl předsedou správní rady Mezinárodní rozhlasové a televizní organizace OIRT.

proběhala čistka, která se zdála být nekonečná. Během čistky v Československé televizi bylo z KSČ vyloučeno 74 lidí a 151 jich bylo vyškrtáno ze strany. V této době bylo zrušeno i živé vysílání, aby byla stoprocentní jistota, že se na veřejnost nedostane informace, která by nebyla prověřená. Po provedené čistce byl nedostatek zaměstnanců a spousta lidí nechtěla pro režim pracovat, protože práce v televizi není anonymní. „Na obrazovce, když tam vystoupí Fojtík, Zelenka, Moc, tak to jsou oni, na něž se potom vrhne veškerá špína, veškerá reakce, to oni jsou podle obličeje známí. Když jdou do mlékárny, tam každý říká: vidíš, to jsou ty svině... A z toho najednou dostali někteří přece jenom určitou obavu.“⁶⁷ Československá televize byla nosičem propagandistického a ideologického působení na občany v duchu KSČ. Televize byla pod kontrolou režimu a vytvářela pozitivní obraz společnosti. „Podle Jarmily Cysařové, která psala o rozvoji televizního průmyslu v Československu, některé dokumenty, které zůstaly v Archivu České televize a také v Archivu ministerstva vnitra, ukazují, že po celou dobu normalizace existovaly mezi ministerstvem vnitra a Československo televizí těsné pracovní vztahy.“⁶⁸ V různých pořadech se poukazovalo na to, co dobrého strana pro občany udělala, jako například zlepšení sociální oblasti, vyšší sociální dávky nebo velkou výstavbu bytů a také jejich přidělování zaměstnancům. V roce 1977 se výrazně zapojila do kampaní proti signatářům Charty 77. Televize byla významným spojencem mezi vládou a diváky, a proto se dbalo na to, aby se nadále zdokonalovala. V roce 1970 byl odvysílán první barevný přímý přenos do zahraničí z mistrovství světa v lyžování ve Vysokých Tatrách. V roce 1970 bylo v televizi zahájeno vysílání druhého programu, který z počátku vysílal jen občas, ovšem od roku 1976 vysílal již denně vždy od 15 hodin. Pravidelné barevné vysílání zahájila televize v roce 1973 nejprve na druhém programu a poté také na prvním programu. Na trhu se objevil první barevný televizor Teslacolor, jehož vysoká cena však nedovolila velký prodej.⁶⁹

VI. sjezdem československých novinářů v roce 1972 byl završen proces konsolidace novinářského stavu v normalizačním Československu. Na sjezdu bylo určeno, že se Ústředí novinářů ČSSR změní na Československý svaz novinářů. Média tak byla podřízena aparátu KSČ. Česká tisková kancelář byla centrálně řízená organizace s celostátní působností a měla v době normalizace funkci zpravodajského orgánu Československé socialistické republiky. ČTK spolupracovala se 62 zahraničními agenturami, čímž měla monopol na informace ze zahraničí a kontrolovala tak přísun informací. Také ji na počátku normalizace zasáhly personální čistky, které zaštitil ústřední ředitel Otakar Svěřčina. Další tiskovou agenturou byl

⁶⁷ Bren (2013, str. 99-100.).

⁶⁸ Bren (2013, str. 147.).

⁶⁹ Bednařík (2011, s. 342-352.).

Orbis, který byl zřízen z propagandistických důvodů. Byl společenskou, nevládní organizací, ale fakticky byl řízen ÚV KSČ. Tato agentura měla dobré finanční zajištění ze strany režimu. Nejednalo se jen o finance, ale také o přiděl papíru, kterého měl Orbis dost, přičemž jiná vydavatelství o něj musela usilovat. Většina produkce byla z Orbisu do zahraničí dodávána bezplatně.⁷⁰

Jedním z významných rysů mediální situace je propojování ideologického působení se zábavou, které se promítlo především do televizní tvorby. Díky tomu, že televize zapůsobila obrazem nejvíce na divákovy pocity či dojmy, byly na ni kladeny velké nároky. V televizních pořadech a poměrně nových televizních seriálech bylo třeba současnou dobu, tedy dobu nastupující normalizace, nejvíce vychválit, ukázat, že se lidem žije dobře a že jsou se současným režimem spokojeni, a to při nejlepší zábavnou formou. Český úřad pro tisk a informace a Slovenský úrad pre tlač a informácie zde dohlíželi na dodržování mediální legislativy, prováděli mediální analýzy a hodnocení. Jejich činnost vycházela z pokynů ÚV KSČ. Na počátku osmdesátých let byl založen Federální úřad pro tisk a informace, na který bylo převedeno mnoho úkolů. FÚTI vyřizoval registraci ústředního periodického tisku, evidenci změn u jednotlivých periodik, přiděl papíru, rozhodování o dovážení zahraničního tisku, analyzoval patnáct ústředních deníků, 25 časopisů, 30 programových bloků v Československém rozhlasu i televizi a mnoho dalšího. Jeho předsedou byl Zdeněk Čermák a stranicky jej řídil ÚV KSČ. Na jejich poradách byli zástupci médií informováni, o čem mohou a naopak nesmí v následujícím období psát a informovat. FÚTI zpětně kontroloval dodržování pravidel, vhodnost užití propagandistických prostředků ve zpravodajství atd. a v případě nedodržení byli zástupci sankciováni. Kontrolou docházelo k velké míře autocenzury.⁷¹ Systém následné kontroly byl efektivnější. Odpovědnost nesl redaktor, šéfredaktor nebo vydavatel. Také informační zdroje, ze kterých novináři čerpali, podléhaly mocenské kontrole.⁷²

Za normalizace se v oblasti médií začala rozvíjet samizdatová tvorba. Především po vzniku Charty 77 se samizdatová periodika stala nedílnou součástí neoficiálních společenských struktur. Vedle samizdatu byla druhou alternativou k oficiálním médiím média exilová, která vycházela ve svobodném světě a byla ilegálně dopravována do Československa.

⁷⁰ Končelík (2010, s. 211-212.).

⁷¹ Ve srovnání s obdobím 50. a 60. let již nebyla uplatňována předběžná cenzura. Výjimkou však bylo každoročně výročí vpádu vojsk Varšavské smlouvy. To bylo vždy v redakcích dohlíženo na připravovaný text či fotografie. Poštovní novinová služba před distribucí poskytla ke kontrole všechny časopisy. Byla zvýšena i kontrola vysílání jak v televizi, tak v rozhlasu.

⁷² Končelík (2010, s. 208-211.).

V těchto médiích mohla nadále probíhat svobodná výměna názorů, což bylo v Československu možné v období Pražského jara. S nástupem normalizace skončilo veřejné působení novinářů s aktivním proreformním angažmá. Tito lidé stáli před volbou buď vnitřní emigrace, čím vytvořili například mnoho proudů či forem, od undergroundu až po politický disent, nebo druhou volbou, čím byla emigrace vnější, tedy dobrovolný odchod ze země. Ti, kteří se rozhodli pro vnitřní emigraci, často po tvrdých podmínkách režimu stejně z vlasti odešli. Samizdatovou tvorbu režim označoval za ilegální, závadovou a protizákonnou. V roce 1972 založil Ludvík Vaculík literární edici Petlice, která do pádu režimu v roce 1989 vyprodukovala na čtyři stovky děl. Vydávání prvních periodik bylo nepravidelné kvůli tlaku režimu. Z počátku se veřejnost z médií o tvorbě nezávislé skupiny nedozvídala. Po vzniku Charty 77 změnil režim svůj přístup a nastoupil k masivní mediální skandalizaci. Do mediální kampaně proti Chartě 77 se nezapojoval jen tisk, ale také rozhlas a především televize. Vrcholem kampaně se stalo, jak je již výše zmíněno, shromáždění v Národním divadle s podpisem textu označovaným jako Anticharta. StB stíhala organizátory Charty 77, zatýkala je, dělala domovní prohlídky a vyslýchala. Za šíření knih z edice Petlice byl odsouzen např. František Pavlíček, za knihy z vlastní edice Libri prohibiti Jaromír Šavrdra, ale také redaktoři samizdatových Lidových novin.⁷³

V sedmdesátých letech se velmi oblíbeným pořadem staly televizní seriály. Mezi nejoblíbenější patřila seriálová tvorba dramatika Jaroslava Dietla, který je v Československu označován za jejího zakladatele. U televizní tvorby Jaroslav Dietl zůstal až do konce svého života v roce 1985. Jeho seriály se staly symbolem normalizačního období a byly označovány za nejužitečnější mediální nástroj normalizace. Psal tzv. televizní ságy, kde postavy v různých dílech řešily problémy osobního i pracovního charakteru a tím se také přibližovaly životu diváka. Seriálové postavy byly často pro publikum jistými vzory. Nejoblíbenějším dílem Jaroslava Dietla je třináctidílný seriál Nemocnice na kraji města, který nebyl oblíbený jen v Československu, ale jisté uznání měl také ve Spolkové republice Německo. Tam si v roce 1981 dokonce vyžádali natočení dalších sedmi dílů. Dietl často spolupracoval s režisérem Jaroslavem Dudkem. Spolu vytvořili také Ženu za pultem, Plechovou kavalerii a ságu Synové a dcery Jakuba Skláře. Televizní seriály často vznikaly dle zadání vedení Československé televize a jejich vznik byl datován k významným událostem. „Například seriál Nejmladší z rodu Hamrů z roku 1975 o kolektivizaci vesnice a o životních osudech předsedy Jednotného zemědělského družstva byl uveden jako příspěvek Československé televize k 30. výročí

⁷³ Končelík (2010, s. 212-234.).

osvobození, seriál Muž na radnici (1976) o předsedovi Městského národního výboru byl uveden před volbami do zastupitelských sborů, podobně laděný Okres na severu (1981) o tajemníkovi okresního výboru KSČ byl natočen jako příspěvek Čs. televize ke sjezdu KSČ a volbám do zastupitelských sborů.⁷⁴ Dalším oblíbeným seriálovým tvůrcem byl režisér František Filip, který natočil adaptace děl české literatury např. Sňatky z rozumu, seriál F. L. Věk, který byl chápán jako metafora povzbuzující v době normalizace. Dále také Cirkus Humberto a seriál Byl jednou jeden dům. Když je řeč o seriálech, nelze opomenout díla určená dětem od režisérů Jindřicha Poláka, a to seriál Pan Tau nebo Návštěvníci, od Václava Vorlíčka seriály Arabela, Létající Čestmír nebo Křeček v noční košili a od režiséra Ludvíka Ráží seriál My z konce světa nebo Tajemství proutěného košíku. Zmiňované ságy byly velmi úspěšné i v zahraničí.⁷⁵

Je třeba zmínit, že v období normalizace nevznikl žádný seriál, ve kterém by se neobjevilo něco z ideologické doktríny komunismu. Více o televizních seriálech v následující části této práce.

⁷⁴ Bednařík (2011, s. 345-346.).

⁷⁵ Bednařík (2011, s. 345-346.).

4. Odraz normalizace ve vybraných televizních seriálech

Právě v období nastupující normalizace začala televize hrát důležitou roli, protože zveřejňovala a trvale uchovávala informace a obrazy mezi miliony diváků. Stala se tak prostředníkem mezi občany a novým vedením státu, a proto byla tolik „podezřelým“ médiem. Normalizátory čekal nelehký úkol, a to zkrotit bujnost a otevřenost televizní tvorby. Televize měla lidem ve svých pořadech předkládat zářivé zítřky.

Tvůrci si byli vědomi, že nejde divákům jen tak něco říct a tím změnit jejich myšlení. Věděli, že musí diváka vtáhnout do děje a tam vyložit veškeré podstatné argumenty. V seriálech v sedmdesátých letech hleděl režim především na soukromou sféru života než na sféru veřejnou. Sága zaměřená na rodinná témata a mezilidské vztahy dokázaly přilákat nejvíce diváků. Zdánlivě ztvárňovaly život obyčejného člověka v socialistické společnosti a řešily jeho práci a problémy, které probíhaly stejně jako problémy většiny občanů. Člověk se mohl se seriálovými postavami ztotožnit, a právě proto byla tato tvorba tolik oblíbená. Televizní seriály jako televizní žánry byly strukturovány tak, aby byly realistické. Ty musely diváky bavit, ale také jim vštípit správnou podobu normalizace. Oblíbenost nutila režim zaměřit se na to, aby se v těchto dílech objevovalo co nejvíce pozitiv, která chtěl divákům předat. Dalo by se říci, že byly dva typy seriálů. První skupinou byly ty, které měly na diváky působit, ovlivnit jejich pocity a názory. Byly to seriály s nástrojem propagandistického a ideologického působení na obyvatelstvo v duchu naplňování politiky KSČ. Tyto seriály vytvářely pozitivní obraz konsolidované společnosti. O některých seriálech by člověk řekl, že nejsou viditelně politické, ale ony přesto politické byly. I když jim divák vnitřně odolal, stejně se k němu dostávaly informace o tom, co je špatné a co bude naopak odměněno. Druhou skupinou byly seriály, které měly diváky pouze pobavit. Byly to seriály oddechové. Je však pravdou, že i v těchto dílech se objevily jisté známky propagandy, avšak v malé míře. A přesvědčování nebylo hlavní náplní tvorby spadající do této skupiny. Standardní délka československého seriálu sedmdesátých let byla dvanáct až třináct dílů. Jak je již výše zmíněno, byly velmi oblíbené seriály Jaroslava Dietla. Také většina posuzovaných seriálů v této práci jsou právě od Dietla. Jeho scénáře byly několikrát kontrolovány, zda jsou ideově bezchybné. Dramaturgové, se kterými Dietl musel konzultovat svou práci, se jeví spíše jako cenzoři a často vyžadovali, aby sympatické postavy seriálu vystupovaly jako členové komunistické strany a aby příběh obsahoval nějaké úspěchy socialismu. Nejčastěji byl hlavní postavou jeho seriálů předseda zemědělského družstva, okresní tajemník strany, úředník

národního výboru, prodavačka, lékař nebo inženýr. Dietl uměl ve svých seriálech skrýt jistou dvojznačnost, a přesto dokázal bavit národ. Odráželo se v seriálech opravdu období nastupující normalizace nebo byla doba v seriálech vyobrazena jinak, než tomu bylo ve skutečnosti? Zda byl minulý režim a život v něm v seriálech zobrazován jinak, lépe či dokonce hůře a také jak se doba plná změn odrážela v televizní tvorbě, je uvedeno níže.

První skupinou seriálů jsou seriály s jistou ideologickou funkcí. Propaganda z nich přímo číší a u některých seriálů je zřejmá již z jejich názvu. V těchto seriálech často vystupují lidé z určité stranické pozice a představují dokonalé socialistické občany, kteří obhajují zásahy komunistického režimu. Seriály jsou řazeny podle roku natočení.

Nejmladší z rodu Hamrů

Scénář známého seriálu napsal Jaroslav Dietl a v roce 1975 ho režíroval Evžen Sokolovský. Jedenáctidílný seriál se odehrává na české vesnici a popisuje příhody, politickou a profesní dráhu nejmladšího člena rodiny Hamrů, Jana. Příběhy hlavního hrdiny se odehrávají od skončení války až do roku 1974. Jan přijde se svou rodinou těsně po válce do českého pohraničí. Tam mají velké hospodářství, kterého se musí mladý Jan Hamr ujmout poté, co jeho otec vážně onemocní. Seriál pojednává o poválečné kolektivizaci zemědělství na českém venkově.

Janova matka byla již velmi unavená. Celý život žila s manželem a třemi syny v pronajatém domku a stěží měli na jídlo. Paní Hamrová si stěžuje, k čemu ta válka vůbec byla, když jsou na tom stejně jako dříve a že je to stálo jen spoustu utrpení. Jan se však snaží matce a všem divákům dokázat, že válka měla smysl, a že díky ní je zde komunismus a s ním rovnost a prosperita. Paní Hamrová je však myslí spíše kapitalistka a snaží se svého muže přesvědčit, aby zabral, stejně jako ostatní, prázdné statky po vyhnaných sudetských Němcích. Podle ní je může vytáhnout z chudoby jen soukromý majetek. V pohraničí měli téměř všichni obyvatelé stejný názor na politiku. Bydlel zde však i pan Pudil, což byl jediný komunista ve vesnici, který si byl jistý, že komunismus nakonec zvítězí, a proto si z podezření ostatních obyvatel nedělal těžkou hlavu. Hamrovi mají nakonec dům jako hrad a velký pozemek, ale jejich život není vůbec takový, jak si dříve mysleli. Matka je velmi panovačná a svou povahou vyžene z domu své dva starší syny. Jan se stará o statek se svým otcem, který však zanedlouho padne únavou. Jan se stane hlavou rodiny, o vše se stará sám a právě v této

chvíli začíná mít obavy ze samostatného hospodaření. Přijde s novým způsobem hospodaření, který by měl podle jeho slov snížit náklady a zvýšit produkci. Podle jeho názoru se měli lidé o práci i vše ostatní podělit. Všichni se však jeho nápadu vysmějí, jen komunista Pudil s ním souhlasí. Jan je reakcí vesničanů zklamaný a odchází na zemědělskou školu. Píše se rok 1948 a komunistická strana se dostává k moci. Začíná kolektivizace zemědělství a zakládají se JZD. Na vesnici, kde Jan žil, začala „válka“. Když vesnicí kráčí stoupenci kolektivizace, snaží se jim paní Hamrová zabránit. Jan se v této situaci zachová jako rozumný a uvážený člověk a prohlašuje, že jeho to nikdy nebylo, protože to dostali od státu. Zde je však nutno dodat, že tomu tak bylo jen v pohraničí, kde majetek po vyhnaných Němcích opravdu rozděloval stát, ale všude jinde stát vyvlastňoval a kolektivizovat majetek, který byl opravdu po celou dobu soukromý. Místní JZD vede válečný partyzán a vede ho špatně. Vysvětluje, že lidé o stranu neměli nikdy zájem a zanedlouho se zastřelí. Do vedení JZD se dostává Jan a dosahuje úspěchů. Okresní stranický tajemník je s Janem spokojený, a proto ho pošlou na vysokou školu zemědělskou, aby mohl jednou vést socialistické projekty.

Po jeho návratu v polovině šedesátých let je na Janovi vidět, že se stal členem stranické elity. Z Prahy se vrací zdvořilý, výmluvný, ve svém automobilu a krásně oblečený. Jeho úkolem je postarat se o neukázněné JZD. Když se tam vydá, najde pracovníky v hospodě, a ti se mu ke všemu posmívají a nechtějí se vrátit do práce. Jan je chce odvolat z funkce, ale to mu nepovolí okresní tajemník strany. A řekne mu: „Práci musíme dělat s lidmi, které máme, žádný jiný nám nikdo nenadělí.“ Přesně tahle věta byla vyslovena také v seriálu Okres na severu a podobně také v seriálu Inženýrská odysea. Tím si Jan uvědomuje, že před problémy nemůže utíkat, ale musí je řešit. S tím však nesouhlasí jeho žena, kterou život na vesnici doslova dusí, a proto od Jana odchází.

Následuje období Pražského jara, a lidé, kteří byli proti kolektivizaci, začnou věřit v lepší zítřky. Jana však tato situace a nová vláda vůbec nerozhodí. Když zemře také Janova matka, požádá ho strana o vytvoření konglomerátu družstev. To už je po sovětské invazi a Jan tuto výzvu přijímá. Poslední díl pojednává o třech letech období normalizace po čistkách. Jan žije moderním životem, je velmi výkonný, stíhá různé schůze a mnoho dalších úkolů. Umírá také okresní tajemník, kterého Jan bral za svého otce. Kdysi nespokojení vesničané se snaží Janovi omluvit, za jejich chování. Jan také potkává svou lásku z dětství.

Seriál Nejmladší z rodu Hamrů byl velmi oblíbený, dívalo se na něj přes devadesát procent diváků různého věku i profesí. Seriál nepoukazuje na to, že komunismus zvítězil, ale na to,

že se komunisté dokázali poučit od lidí. Cílem bylo podat politiku pěknou a populární formou, protože to na nestraníky zapůsobí více. Velmi chytře vyjadřuje politické potřeby režimu a obhájí některé jeho dřívější činy. Dietl se prý inspiroval příběhem skutečného inženýra z Tachovska, šéfa celookresního zemědělského státního statku.

Seriál do určité míry zohledňuje zásadní okamžiky KSČ, ale přímo se s nimi nekonfrontuje. Rok 1968, kdy se zvedla vlna demokratických nálad, je v seriálu vykreslen sobeckostí a hamižností dvou Janových bratrů. Další následky roku 1968 nejsou v seriálu uvedeny a nejsou zobrazeny ani v chování postav. Dále se seriál vyhýbá také vítězství KSČ v roce 1948. V seriálu jsou zobrazeny dvojí dějiny, na jedné straně skutečné historické události, které se staly a na druhé straně dějiny, tak jak je viděla a chtěla prezentovat dominantní politická moc v podobě KSČ. Jan je zde prezentován jako míra veškerého dobra i zla a preferuje společnou práci, protože podle něj, když budou všichni spravedlivě a společně pracovat, budou se mít také stejně dobře. Jan Hamr zde prezentuje dokonalého normalizačního hrdinu, který zde bojuje proti většímu davu lidí, kteří jsou snadno ovlivnitelní.

Muž na radnici

Druhým sledovaným seriálem je Muž na radnici. Scénář napsal opět Jaroslav Dietl a seriál režíroval Evžen Sokolovský v roce 1976. Tento seriál se neotáčel do minulosti, ale zabýval se pohledem vpřed a dá se říci, že boural fyzickou minulost. Hlavním hrdinou seriálu Muž na radnici je předseda Městského národního výboru František Bavor. Celý děj se točí kolem něj, jeho práce a rodiny. František Bavor je naprosto správný prototyp funkcionáře bývalého režimu. Je poslancem města Starý Kunštát a snaží se pro město udělat vše, co je v jeho silách. Tento seriál byl natočen u příležitosti voleb do národních výborů, a proto je hlavním hrdinou právě zvolený poslanec. Měl představovat schopného člověka, který prošel čistkou, je pečlivý, rozumný a důvěryhodný. Seriál líčí, jak komunistická strana bojuje s nedostatkem bytů a poměrně špatným stavem budov. Problém s nedostatkem bytů je však v dobrých rukou. František Bavor ví, že rozvoj města závisí na výstavbě nových bytů. Lidé nemají kde bydlet a tento problém ještě prohloubil rozrůstající se podnik, který po vedení města požadoval mnoho dalších bytů pro své zaměstnance. Seriál začíná pohledem na staré a rozbité budovy města, na náměstí, které pomalu chátrá. Bavor se jako městský úředník dennodenně setkává s rozzlobenými občany a jejich stížnostmi na nedostatky a upadající fyzický stav města. Občané mu naznačují, že je jeho funkce v zásadě zbytečná, stejně jako všech úředníků. Tento názor má dokonce i jeho otec, zedník. Jednou přijde na městský výbor Bavorova bývalá učitelka a upozorňuje ho na rozbitý okap domu, pod kterým si hrají děti. On se samozřejmě snaží problém ihned vyřešit s domovníkem. Ten ho ovšem překvapí svou odpovědí, že by okap rád opravil, ale nemá stavební povolení, bez kterého to udělat nesmí. Další stížností, kterou musí Bavor řešit hned v prvním díle, je špatně zásobená prodejna potravin. Na důvod přijde předseda městského výboru velmi rychle. Prodavačka je zavalena starostmi se svou rodinou. Manžel tráví mnoho času v hospodě a ke všemu jí děti nepřijali do přeplněné mateřské školky. Z toho důvodu se Bavor pohádal také se svou manželkou, která v místní školce pracovala. O stavebních projektech financovaných vládou se již delší dobu na městě mluvilo, ale nic se s nimi dál nedělalo, a tak bylo město plné stavenišť. Stížnosti se na nového předsedu valily ze všech stran. Ke všem problémům zemřela Bavorovi jeho milovaná žena. Motorkou najela na povalující se železnou trubku uprostřed silnice. Smrt manželky pobídne Bavora k činnosti. Aktivní poslanec věnuje většinu času práci. Chce především dobro pro občany a je si vědom nedostatku bytů a dalších problémů, které ve městě vyvolávaly nepokoje. Bavor byl poctivý člověk, a proto se na schůzi městského výboru zastal občanů a postavil se tak proti svým kolegům. Báł se, že pokud lidem nebudou schopní zajistit

bydlení, budou z Kunštátu odcházet. Navíc byty potřebovala také rozrůstající se továrna, díky které bylo město známé.

Františka Bavora pobídne smrt ženy k opravě města a k vyřešení kunštátské bytové krize. Najme si ambiciózního architekta, který přijde s naprosto nečekaným nápadem. Stojí je však spousta sil, než si tento projekt obhájí. Velká část občanů Kunštátu s ním totiž nesouhlasí a píše stížnosti do tisku, televize i prezidentovi. Je vidět, jak důležitou roli vždy hrála média. Bavorovi dá mnoho práce, než všechny přesvědčí o svém návrhu změn Kunštátu. Není to pro něj vůbec jednoduché, protože dokonce i jeho druhá žena se domnívá, že nové město chce postavit jen proto, aby se proslavil. Tento názor sdílí celé město. Bavorovi společně s architektem se však povede obhájit nový projekt a prosadí si vyčištění města od starých rozbitých budov. Podle nového plánu se musí zbourat několik domů, dílen, mateřská školka, hotel, ale taky velmi oblíbená hospůdka Na Šimalce, kterou miluje také Bavorův otec. Bavor v seriálu Muž na radnici je sympatickým mluvčím režimu, který obhazuje myšlenku zplanýrovat stará historická městská centra a na jejich místě postavit panelové věžáky.

Vedle pracovních úspěchů sledují diváci také problémy Bavorovy rodiny. Těm se však seriál věnuje méně než jeho práci. Jak je již výše zmíněno, hned v prvním díle zemře Bavorovi jeho žena. Po čase se ožení se svou přítelkyní z mládí. Žijí společně s Bavorovými dětmi. Poklidný život změní nemanželské dítě dcery Bohunky. Seriál líčí vztah Bohunky s otcem dítěte, ale také s novým přítelem. Bavorovi začnou také problémy s mladším synem Přemkem, který propadá ve škole a nakonec uteče z domova. Ke všemu se Bavor rozchází s druhou ženou. Tyto problémy jej však posilují. Povzbuzuje ho také podpora a ocenění pracovních aktivit, jeho i jeho kolegů, od vyšších stranických orgánů. Město Kunštát se tak zbaví starých rozbitých budov a začne se měnit na nové městečko. Bavor si ještě jako osobní odměnu za svou práci najde mladou krásnou a již třetí ženu.

Seriál Muž na radnici vychvaluje socialistický životní ideál. Hlavní hrdina tohoto příběhu zažíval mnoho úskalí a problémů, ale nikdy neopustil selský rozum a víru a všechny problémy vyřešil. Byl schopen překonat každou překážku, a to i na úkor osobního života. Dovedl spoustu lidí přesvědčit o svých idejích. Tento seriál se pohyboval na hranici reality a fikce. Problém nedostatku bytů se opravdu řešil v mnoha městech a také v Berouně, kde byl seriál natáčen. Diváci seriálu sledovali problémy fiktivního města Kunštát a přitom se stejné debaty skutečně vedly na jejich radnici. Stejně tak, jak se mění Kunštát, mění se také Beroun na město, kde mají byty pro všechny. Historické centrum města, které bylo ve Starém

Kunštátě zbourané, bylo skutečné historické centrum města Beroun. V posledním díle seriálu je město plné paneláků, konají se povinné oslavy, kde jsou novým nájemníkům předávány klíče od jejich bytů. Mezi nimi je také Bavorův syn s rodinou, který pomáhal paneláky stavět a byl na ně patřičně pyšný. Ale také mladá učitelka, která své rodiče přesvědčila, aby státu povolili zbořit jejich starý dům a nechali na jeho místě postavit nový. Bavor byl skvělý komunikátor, který věděl jak oslovit lidi a stát se tak jejich hrdinou. Právě v to doufalo normalizační vedení. Tento seriál nejenže odrážel československou socialistickou společnost, ale také ji pomáhal vytvářet. Svědčí o tom fiktivní a skutečná demolice historického Kunštátu/Berouna. Seriál byl pro minulý režim potřebný, protože zobrazoval politiku, které se běžně lidé již vyhýbali. Seriál Muž na radnici měl nadstandardní herecké obsazení.

Třicet případů majora Zemana

Seriál Třicet případů majora Zemana z roku 1976 od režiséra Jiřího Sequense a scenáristů Jaroslava Šikla, Jana Otčenáška, Jiřího Procházky a dalších, popisuje život a práci příslušníka Sboru státní bezpečnosti Jana Zemana. Tento příběh vychází ze skutečnosti, ovšem je interpretován podle normalizačního výkladu. Jde o nejrozsáhlejší dílo Československé televize, protože ostatní seriály měly v průměru 12 dílů. Jak již název napovídá, měl seriál Třicet případů majora Zemana dílů třicet a vyrobila ho Československá televize v koprodukcí s Ústřední redakcí armády, brannosti a bezpečnosti, což již do jisté míry vypovídá o tom, že jde o propagandistické dílo. Seriál byl natočen k třicátému výročí osvobození Československa Rudou armádou v roce 1945. Také samotný děj se odehrává v letech 1945 až 1973 a zobrazuje důležité historické události. Bezpečnostní síly státu uznaly, že především po roce 1968 potřebují zlepšit svůj odraz v očích veřejnosti. Každý díl byl věnován jednomu roku československé historie a jeho příběh byl založen na skutečné historické události. Ty však byly přepracovány tak, aby vyhovovaly KSČ a přebily současné problémy. Vyznění a účel seriálu byl především propagandistický. Seriál se přiblížil populárnímu západnímu stylu, ale i přesto měl být major Zeman především politicky významný než zábavný. A toho přesně tvůrci dosáhli.

Seriál začíná záběry na zbraně, několik mrtvých lidí, automobilovou honičku a majorovo odhodlání bojovat se zločinem. Hlavním hrdinou je příslušník státní bezpečnosti Jan Zeman, který se z venkovského policisty vypracoval na náčelníka pražské kriminálky. Seriál měl obhajovat činnost bezpečnostního aparátu socialistického Československa a také odhalovat odpůrce režimu. V tomto případě byl hlavní hrdina motivován osobním rozhořčením, které do jisté míry způsobila smrt manželky a vražda jeho otce. Proto se snažil zničit antikomunisty, kteří takovou pohromu způsobili. Jinak však Zeman představoval klidného člena režimu a vytvářel dojem, že strana situaci zvládá a ví, jak jít dál i přes nepokoje v době Pražského jara. Jak je již výše zmíněno, popisují jednotlivé epizody seriálu každý rok historického Československa. V několika prvních dílech šlo o krimipříběhy, ovšem v epizodách zabývajících se roky 1968 a následujícími jde čistě o propagandu, kde exceluje politika.

První díl nazvaný Smrt u jezera popisuje návrat mladého Zemana z koncentračního tábora. Jedná se o jeho první poválečný příběh. V den, kdy se vrací domů, je zabit jeho otec. Mladý

Zeman se dá na vyšetřování jeho vraždy, protože bezpečnost tento případ označila za dořešený. Najde vraha svého otce a je mu nabídnuta práce u policie.

Díl čtyřicetý, nazvaný Klauni, se zabývá rokem 1967 a představuje klíčovou reformní postavu Pražského jara Pavla Daneše. Je to netalentovaný opilecký básník, který se toulá po pražských kavárnách a divadelních klubech a svými bezvýznamnými, prázdnými, lyrickým slovy manipuluje s politickým přesvědčením publika. Tento básník byl narážkou na dramatika a disidenta Václava Havla, přičemž někteří v něm odhadovali Pavla Kohouta. Také ostatní postavy mají evokovat skutečné vzpomínky diváků na toto období. Pavel Daneš je stejně jako ostatní umělci a intelektuálové zobrazován jako problémový člověk. Reformisté měli v seriálu jména znějící německy, jako například profesor Braun. Právě o jeho jméně se při natáčení neustále diskutovalo a několikrát bylo měněno. S tím souvisí také jméno hlavního hrdiny, který se měl původně jmenovat major Herych, ale pro člena strany, poctivého a spravedlivého člověka bylo vyžádáno jméno české. Stejně tak jako v ostatních dílech se státní bezpečnost obhajuje, že proti skupině umělců a inteligenci nejde z politického hlediska, ale protože ji k tomu dávali podněty a neustále představitele režimu provokovali. V díle Klauni upozornil jeden z členů policie na to, že doposud řešili kriminální problémy, ale v tomto ději jde o problém politický, který nebude jednoduché vyřešit. Je zde také poukazováno na hrozbu médií, která byla v této době „svobodná“ a mohlo se v nich psát cokoliv. Novinářka se právě v epizodě Klauni staví proti tehdejšímu režimu. Kriminální čin sice major Zeman vyřeší, ale nemůže jej připsat mladému básníkovi, kterého z něj až do konce vinil. Tento díl ukazuje, že mezi režimem a uměleckou skupinou jsou jisté nepokoje, které vyvrcholí roku 1968.

Tímto rokem se zabývá díl následující, zvaný Štvanice. Právě zde se stane major Zeman obětí reformních klaunů. Reformní komunisté, kteří přesvědčují zemi o svých idejích, Zemana odstaví od jeho zodpovědné práce. Je zde líčen jako pevný disident, loajální ke svým zásadám a kvůli tomu trpící. V díle se odkazuje na knihu Proces, která je velmi oblíbeným čtením reformistů. Tou si chce také Zeman pomoci u soudu rozluštit nelogické a složité myšlení těch, kdo jsou právě u moci. Také televize zde podporuje program Pražského jara. Přesněji je vysílán pořad „Co tomu říkáte, pane profesore?“, kde se profesor Braun vyjadřuje případům padesátých let. Při natáčení je však vidět, že redaktorka ovlivňuje výpověď faráře. Státní bezpečnost zmiňuje, že postupují přesně podle rezidenta Steina, chtějí proniknout do hlavních sdělovacích prostředků, přes kritiku státního aparátu nepřímou zaútočit na stranu a narušit spojení se Sovětským svazem a tím zničit stranu.

Nejznámějším dílem seriálu je Studna zobrazující rok 1969. Prý ho bylo nejsnazší napsat a nepotřeboval tolik oprav a přepisování. Období hromadné hysterie bylo v tomto díle vyhoceno extrémně. Zeman zde je stále ve funkci úředníka a na samém začátku dílu vydává staré paní průkaz totožnosti. Ta na něj zničehonic začne křičet: „Já vím, co jste vy esenbáci za ptáky, kteří když jsou potřeba, nejsou k sehnání!“ Na rozdíl od rozzlobené staré paní, která takhle vykřikovala již v krámě, kvůli nedostatku zboží, je Zeman klidný, rozumný a ušlechtilý člověk. Stařenka majorovi naznačila, že aby byly v obchodech pravidelné dodávky zboží a lidé spokojeni, musí být ve státě klid a pořádek a ne politické zmatky. Za Zemanem přijde jeho bývalý šéf, major Žitný, a žádá Zemana o vyřešení vraždy i přesto, že již není u kriminálky. Dochází k jistým změnám z důvodu invaze, o které nepadne žádná zjevná zmínka. Je zde opět poukazováno na moc médií, ve kterých se o vraždě píše a která by mohla zemi, stojící na pokraji občanské války, ještě více destabilizovat. Majora Zemana k vyřešení vraždy motivoval fakt, že články v novinách psal Daneš, se kterým se již při své práci několikrát potkal. Odjel proto do vesnice, kde se vražda stala a spojí se s členem Veřejné bezpečnosti Maštalířem. Toho měli dříve lidé ve vesnici rádi, ale teď jej nepravdivě podezírají, že se přidal na druhou stranu. Ten nechce Zemanovi s případem pomoci, protože jak sám říká: „V loni v osmašedesátém mi tu vytloukli okna a všude bylo napsáno Maštalíř je fízl...Bůhví, jak by to se mnou bylo dopadlo, kdyby nebyli příšli“, čímž se zmiňuje o Sovětské armádě. Zeman mu říká, že jej v osmašedesátém také sesadili z funkce, ale přesvědčuje ho, že pokud se budou všichni takhle bát, tak tuto republiku dohromady nikdy nedostanou.

Vražda rodiny Brůnových je opravdu děsivá. Paní Brůnová byla rozsekaná sekerou a spálena a pan Brůna byl nalezen utopený ve studni. Jejich jediný syn, doktor společenských věd na Karlově univerzitě, byl tehdy u rodičů na návštěvě. Po vraždě je zavřen v psychiatrické léčebně v Bohnicích. Brůnovi ve vesnici nikomu nechybí, lidé je znali jako bohaté, hamižné rolníky, o kterých již jejich jméno naznačuje, že jsou cizinci. Mluvili o nich jako o podivínech. Major Zeman začal postupně vyšetřovat případ vraždy. Místní holič mu vypráví, jak se celý příběh povídá po vsi. Že vybitá okna, o kterých mu Maštalíř povídal, měl na starost doktor Brůna. Mstil se Maštalířovi za to, že mu přebral jedinou ženu, kterou si našel. Že mu také doktor Brůna spolu s dalšími studenty přitloukli na dveře výtisk Dvou tisíc slov. Říká Zemanovi, že se také Maštalíř chtěl Brůnovi pomstít a nechat ho vyhodit z univerzity. To ovšem Maštalíř popře. Jde zde o vyobrazení čistky po roce 1968, kontrastující s divným myšlením reformních komunistů, kteří na domy přitloukali manifesty.

Maštalíř představuje poctivého člena stráže VB, který se bez důkazů nikomu nemstí a označuje reformisty za nemocné lidi. Maštalíř je přitom velmi klidný a prostý stejně jako major Zeman. Jejich chování velmi kontrastuje s chováním doktora Brůny, bývalým reformním komunistou, u kterého musí po celou dobu výslechu stát doktor, připravený popřípadě zasáhnout. Právě u tohoto výslechu se doktor rozhodne mluvit o tom, co se tehdy v noci stalo. Jeho vyprávění je prokládáno záběry, které se podobají dnešním akčním filmům, a na které nebyli lidé v době socialismu vůbec zvyklí. Doktor přiznává, že tehdy v noci vraždil jeho otec, který nechtěl svou rodinu nechat na tak zlém světě. Pořezal svého syna a shodil ho do studny, kam poté padá s rozřezaným zápěstím také. Mladému doktorovi se však podaří ze studny vylézt a utéct ke strejdovi, jehož hádka se starým Brůnou celou tuto noční hrůzu vyvolala. Major Zeman nechá nešťastného doktora odvézt zpět do ústavu. Vraždili se členové rodiny navzájem a syn, který jediný přežil, zůstal bláznem napořád. Tento díl má jistou symboliku s občanskou válkou v roce osmašedesátém. Normalizátoři to často přirovnávají k naléhavosti situace, která vyžadovala sovětský zásah. Zeman před návratem do Prahy řekne Maštalířovi, že bude ještě nějakou dobu trvat, než poklidí ten svinčik po loňských nesmyslech a zmatcích. Zde je poukázáno na to, že to vše, co se v těchto letech dělo, bylo nesmyslnou akcí a zanechalo to jen spoustu „nepořádku“. Majora Zemana si všichni v obci velice oblíbili. Zeman několikrát zdůrazňuje, že ho politika nezajímá. Celý příběh je vyložení Pražského jara z pohledu normalizátorů a Zeman byl znovu jmenován náčelníkem.

Epizoda Mimikry byla inspirována incidentem v roce 1972, kdy skupina mladých lidí unesla letadlo a tíkala za svobodou, kde za dlouhé vlasy nestíhala policie. Celý útěk bylo jedno velké drama, protože Lubomír Adamica zastřelil jednoho z pilotů. Únosci byli odsouzeni v NSR. Právě díl s názvem Mimikry poukazoval na tento příběh a tvůrci s ním útočili na undergroundovou hudební skupinu The Plastic People of The Univers. Studentka Halámková se stane obětí hudby, která ji přivádí do klubů plných špatných lidí, kteří berou drogy atd. Drogy byly spojovány se západem a socialistickou společností jen ničily. Major Zeman však tyto lidi dopadne.

Příběhy se v některých případech v literární a televizní verzi lišily. Do Procházkových textů totiž zasahoval jak režisér Jiří Sequens, tak ředitel Československé televize Jan Zelenka. Nejvýznamnější odlišnosti jsou v díle zabývajícím se rokem 1968 s názvem Štvanice, který v knižní podobě nese název Hrdelní pře. Jiří Procházka je v tomto díle uveden pouze jako autor námětu a jako scenárista vystupuje režisér Jiří Sequens. Procházkovy pojetí nemělo být pouhým propagandistickým materiálem. Název knižní podoby odkazuje na Kafkuv

Proces. Proces měl být totiž podle Einsera přeložen jako Hrdelní pře. Procházka završil literární verzi novelou Lišky mění srst v roce 1983, která již nebyla zfilmována. Ta poukazovala na aktuální politické problémy, Chartu 77, růst kriminality a podobně.

Žena za pultem

Seriál od scénáristy Jaroslava Dietla a režiséra Jaroslava Dudka z roku 1977. Dnes se o tomto seriálu říká, že patřil mezi nejlépe zpracovaná a vůbec nejlepší televizní díla sedmdesátých let. Dietl Ženu za pultem zpracoval zcela jinak než předešlé seriály. Každý z dvanácti dílů se totiž zabýval příběhem jednoho pracovníka prodejny. Všechny epizody na sebe navazovaly a celý děj se krásně prolínal. Seriál se odehrává v pražské velkoprodejně potravin a popisuje život jejich zaměstnanců. Hlavní hrdinkou celé ságy je Anna Holubová, která sehraje důležitou roli ve všech epizodách. Každý příběh popisuje jeden měsíc v roce a na obrazovkách se ze začátku dílu objevují potraviny typické pro dané období. Prodavačky v seriálu nosily krásné kožešinové kabáty, které byly velmi drahé a které si nemohl koupit každý.

Příběh začíná příchodem hlavní hrdinky Anny Holubové do moderní samoobsluhy, kam měla nastoupit na místo prodavačky. Přijímání nové zaměstnankyně proběhlo velmi rychle a dokonce si mohla vybrat oddělení, kde chce pracovat. Pro Annu není práce v obchodě nová, protože již dříve pracovala jako vedoucí v jiné prodejně. Z postu vedoucí odešla, protože se rozvedla se svým mužem a spolu se dvěma dětmi, Michalou a Petrem, se odstěhovala na druhý konec Prahy. Je třeba zmínit, že to Anna v roli samoživitelky neměla jednoduché, ale pokroky, kterých socialistická společnost v posledních letech dosáhla, Anně tuto nelehkou situaci pomohly zvládnout. Odešla od záletného muže a zůstala na výchovu sedmiletého Petříka a dospívající Michaly sama. Děti neustále vzpomínaly na svého otce a často o něm mluvily. Anna nikdy, přesto že by ráda, neřekla nic proti svému bývalému muži, nikdy dětem nepřiznala, že si jejich táta našel jinou ženu a vždy ho před dětmi ještě bránila. Anna měla spoustu práce a starostí se svými dětmi, do zaměstnání chodila v šest ráno a i přesto všechno si vždy našla čas na známé a jejich problémy. Své problémy na sobě nedávala znát, vždy byla pozitivně naladěna a usmívala se. V době normalizace se dbalo na rodinu a roli ženy v ní. Byly šířeny plakáty s textem: „Šťastná rodina – základ státu“, což mělo značit, že pro režim byla rodina a její blaho velmi důležitá. Ženám byl v době pozdního komunismu přidělen úkol starat se o šťastné socialistické rodiny. Proto všichni čekali, jestli Anna roli samoživitelky zvládne a jak. Její zotavování z nezdařilého manželství bylo přirovnáno k zotavování státu ze situace v roce 1968.

Anna se usmívala také, když poprvé vstoupila do svého budoucího zaměstnání. S nadšením si prohlížela krásnou moderní prodejnu, kde pobíhalo mnoho zaneprázdněných zaměstnanců

a ještě více zákazníků. Prodavačky měly co dělat, aby stíhaly obsloužit své zákazníky. Regály v této prodejně přetékały zbožím, které bylo neustále doplňováno, a vždy ho byl nadbytek. Člověk si zde mohl koupit, na co si vzpomněl. Na výběr bylo i ze zboží dováženého, které bylo do prodejny dodáváno každý den. Jednalo se například o zeleninu či exotické ovoce, jako jsou banány, pomeranče, ananas, kokos atd. Pulty byly zaskládané lahvemi vína, likérů a koňaků. Až po strop byly bedny s pivem, sodovkami a různými druhy limonád. V několika dílech je vidět, jak si prodavačka lahůdek Olinka pochutnává na CocaCole. Anna dostala místo v lahůdkářství, kde je obklopena kaviárem a jiným nedostatkovým zbožím, pro které museli lidé do Tuzexu. Pult s lahůdkami je krásný, prosklený a plný uzenin, sýrů, chlebičků a dalších pochoutek. Nebylo tomu tak jen v oddělení lahůdek, ale v celé prodejně. Zkrátka v této prodejně měli zboží všeho druhu a ve velkém množství. Z teoretické části je však zřejmé, že takový sortiment se v obchodech neobjevoval. Zboží, které je v seriálu volně za výlohou, bylo za normalizace spíše pod pultem. Lepší a vzácnější kousky si prodavačky nechávaly pro sebe, svou rodinu a známé. V době, kdy byl seriál vysílán, lidé stály fronty na banány, na kus masa a zahraniční konzervy. V obchodech takové zboží nebývalo, a když ano, tak bylo odpoledne vyprodané. Ovšem v prodejně, kde pracovala Anna Holubová, se nestalo, aby některý z regálů zůstal prázdný. Je ovšem pravdou, že v Československu se zboží, které bylo v jiných východoevropských zemích velmi vzácné, objevovalo na pultech častěji. Kvůli ceně si ho však nemohl dovolit každý. Prodejny musely plnit určitý prodejní plán a v tomto seriálu se samotná hlavní hrdinka několikrát zmínila, že je dobře, že se stát zbavil malých živnostníků a vybudoval tak supermoderní prodejny potravin. Divákovi má připadat vše, co bylo režimem nově zavedeno, jako to nejlepší řešení. Je zde také ukázáno, jak jsou prodejny zásobeny sezónním zbožím, kterého byl ve skutečnosti nedostatek. S tímto zbožím souvisí svátky, které se v seriálu slavily. Byly to Vánoce, Velikonoce spolu se svátky oficiálními jako je První máj nebo pionýrský slib. Pracovitost a ochota zaměstnanců dokonalé samoobsluhy však měla svoje limity. Když se jim něco nelíbilo, hned to řekli svému šéfovi. To by si dnešní zaměstnanci nemohli dovolit, protože by je to stálo jejich pracovní místo.

I přesto, že to Anna doma s dětmi neměla jednoduché, vše zvládala naprosto bravurně. V novém zaměstnání se stala velmi oblíbenou, protože se všem snažila pomoci. Hned v prvním díle se postavila proti manželce vedoucího, kterou v obchodě neměl nikdo rád. Anna zařídila, aby se tato žena v prodejně již neobjevovala a nikomu tam neporoučela. Když Anna přišla do práce, své problémy hodila za hlavu a starala se o to, aby tam šlo vše tak jak má, aby se k sobě všichni chovali pěkně a poctivě a snažila se svým spolupracovníkům pomoci

s jejich problémy. Například v druhém díle Anna pomáhá Jiřince, se kterou se vydá k foniatrovi, aby vyřešily její problém s koktáním. I když u foniatra nepochodí zrovna nejlépe, Anna se nevzdá a zajistí Jiřince vedoucí postavení v oddělení zeleniny. Tím jí zvýší sebevědomí a Jiřina již nikdy neřeší problémy spojené s její vadou řeči. Anna má z každé pomoci ohromnou radost. Hlavní hrdinkou seriálu je žena, která si ví rady s každým problémem a vždy se ho snaží sama okamžitě vyřešit. Je vždy poctivá a představuje příkladnou socialistickou občanku. Její stranická příslušnost však není v seriálu nijak zvlášť zdůrazňována. O tom, že si Anna ví rady s každým problémem je také sedmý díl o učednici Zuzaně, která začala v prodejné krást. Anna již delší dobu pozorovala Zuzanu při práci a postupně zjišťovala, co všechno ukradla. Z jejího chování byla velmi smutná a několikrát měla příležitost vše říct vedoucímu prodejny, ale nikdy to neudělala. Nakonec se jí podařilo Zuzaně dokázat, že to, co dělá, není správné a zachránit ji tak před případnou ztrátou zaměstnání. Zmiňované problémy, které vždy Anna s rozumem a citem vyřešila, nejsou jediné. Anna tak v každé epizodě pomohla někomu jinému. Ať to byla řeznice Lada a skladník Oskar nebo pan Dominik. Několikrát se v seriálu objevil záběr na hlavní hrdinku v oddělení lahůdkářství, obklopenou plnými regály zboží, jak přemýšlí o pomoci druhým. Hlavní postava je samaritánka a především neúnavná žena, která řeší problémy, všude, kde je třeba a nastoluje pořádek, tam, kde doposud nebyl. Anna je bez ohledu na své problémy, které ji nepochybně tíží, zkrátka ideální ženou pro normalizaci. Za tradiční ženskou roli je vyzdvihována. Její nevyslovenou, ale přesto nejdůležitější úlohou je zlepšovat mezilidské vztahy a přenášení mateřství z domova do zaměstnání a naopak.

Anna Holubová byla za jakýchkoliv okolností na své zákazníky milá a vždy jim se vším vyhověla. Ať to byla pomoc při výběru tvarohu, objednavce chlebiček, či dokonce výběru celé večeře. Není až možné, kolik toho dokonalá Anna za den stihla. A i přesto si vždy našla čas na sebe. Zamilovala se totiž do jednoho svého zákazníka, se kterým byla konečně šťastná. Její děti ho však nepřijaly a situaci nezlehčil ani nečekaný návrat a zájem o rodinu ze strany jejího bývalého manžela. Anna měla sehrát dokonalou socialistickou ženu, která dbá o svou rodinu a udělá pro ni vše. Děti Anny Holubové si moc přály, aby maminka vzala zpět jejich otce a žily zase jako dříve. Především dospívající dcera Michala mámu svým způsobem vydírala. Její bývalý manžel hrál na děti různá divadélka, kterými si je získával zpět na svou stranu. Anna se zachovala správně, a aby zachránila rodinu a především štěstí dětí, ukončila vztah se svým přítelem a vzala zpět jejich otce. Anna však nebyla vůbec spokojená, ale sehrála dobře roli normalizační ženy, které se dalo důvěřovat, že dokáže to, v čem její muž

selhal, a to držet své touhy na uzdě. Anninu povahu vyrovnat se vším, co jí pozdní komunismus nabízel, nakonec ocenily také její děti a příběh končí happy endem.

Seriál byl mezi občany velmi oblíbený a nezdálo se, že by divákům vadilo tak fantastické zobrazování doby. Jestli se publikum u záběrů na hojnost jídla usmívalo či zlobilo, je dodnes spornou otázkou. Žena zde sehrává soběstačnou osobu, pro kterou je práce velmi důležitá, protože právě pracovní úspěch ji pomůže získat sebevědomí (viz. epizoda o koktavé Jiřince) a atraktivitu pro muže. Ti byli v tomto seriálu vypodobněni jako neschopné osoby, které si neuvaří, neuklidí, zkrátka se o sebe bez pomoci ženy nepostarají. Jak je již výše zmíněno, zpracoval Dietl Ženu za pultem jinak než své předešlé seriály. Začalo zde platit nepsané pravidlo o nejsympatičtější roli seriálu, kterou nepochybně byla prodavačka z lahůdek Olinka. Ta byla mezi diváky velmi oblíbená především svými narážkami a humorem. Pravidlo nejsympatičtější, většinou vedlejší, role se objevilo také v Dietlových dalších seriálech jako je například Nemocnice na kraji města a Inženýrská odysea. Obliba seriálu byla natolik vysoká, že dopomohla k popularitě i představitelce hlavní postavy Jiřině Švorcové, které byla až do odvysílání velmi neoblíbená kvůli angažovanému členství ve straně. Jiřina Švorcová byla na místo Anny Holubové dosazena komunistickou stranou. To je výsledek již výše zmiňovaných konzultací dramaturgů a samotného Dietla. On totiž roli Anny Holubové psal pro herečku Jiřinu Bohdalovou.

Inženýrská odysea

Jde o třináctidílný seriál z roku 1979 od scénáristy Jaroslava Dietla a režiséra Evžena Sokolovského. V době pozdního komunismu se politika zaměřovala na zvyšování porodnosti, a proto bylo také v seriálech upozorňováno na ženy jako představitelky šťastných rodin. Žena a dítě byly v této době pilířem státu. Muži byli vnímáni spíše jako političtí představitelé, kteří nebyli připoutáni k soukromé sféře jako ženy. Tohle je vidět také v dobových seriálech, kde mají muži často nějakou stranickou funkci, dělají vše pro stát a občany a jejich rodina je zde zobrazována méně. Bylo tomu tak v seriálu Muž na radnici, Okres na severu a Třicet případů majora Zemana. Seriál Inženýrská odysea je jiný v tom, že hlavní hrdina není jeden, ale rovnou tři mladí muži, kteří nezastávají žádnou politickou funkci. Jsou to konstruktéři, kteří právě dokončují vysokou školu a mají velké plány do budoucna. Jejich touhou je vynalézt nový výkonnější tkalcovský stav. Třemi inženýry jsou Jano, chytrý a elegantní Slovák, vznětlivý a ambiciózní Vašek a tichý Zbyněk, který je konstrukčním géniem. Po celou dobu studia mají sen, že budou společně pracovat v jednom podniku, kde vymyslí a sestrojí nový stroj. Po škole jdou na vojnu a i přes určité překážky nastoupí všichni tři po škole do Hlubočanských strojírny, kde se vyrábí textilní stroje. Mladí inženýři jsou plni očekávání a snaží se vedení podniku přesvědčit o vynálezu nového stroje. Nesetkávají se však s kladnými ohlasy. Ambiciózní Vašek nemůže vydržet odpor ke změnám, na který v podniku naráží a odchází odtud. Také Jano odchází, protože mu přijde, že je jeho talentu v této továrně škoda. Umí dobře mluvit anglicky a rusky, a proto se uchází o práci v exportním podniku v Praze, který prodává stroje. Pouze Zbyněk zůstává v Hlubočkách a nadále sní svůj sen o sestrojení nového tkalcovského stavu. Vaškův otec nemůže přenést přes srdce, že Vašek odešel z jejich podniku. Ten se mu však snaží vysvětlit, že chce výrobu obnovit a vyjet ze starých kolejí, ve kterých podnik neustále jede. Nedaří se mu však přesvědčit ho, že je to pro dobro podniku. Právě v tomto okamžiku se tři kamarádi rozcházejí každý svou cestou a budují si svou kariéru. Skoro půl seriálu trvá, než se opět sejdou ovšem zajímavé je kde. V době, kdy nebylo jednoduché vycestovat z Československa, se tři inženýři opět setkávají na veletrhu v Miláně. Postavení Československa na světovém trhu upadá. Z východního Německa přichází stížnosti na vadné stroje, které zakoupili od společnosti, ve které pracuje Vašek. Stejně tak si stěžují na Hlubočanské strojírny, po kterých vyžadují vylepšení starého stavu, nikoli vymyšlení stavu nového. Jen Jano je ve své práci úspěšný. V Miláně však všichni tři inženýři cítí, že jsou podřadnými socialistickými občany, což je patřičně trápí. Především Vašek to těžce nese a přesvědčuje své kamarády, že jednou sem

přijede s tak kvalitním strojem, o který ho budou všichni prosit. A bude stejně tak nafoukaný jako jsou oni teď a na jejich prosby bude jen odpovídat: „Ne ne, na náš stroj musíte dlouho čekat“. Tuto větu řekl Vašek s anglickým přízvukem, aby napodobil rozmluvu s anglickým kolegou. Právě také česko-anglická mluva poukazuje na světovost a schopnost Československa se utkat se světem. V několika dílech mluví odborníci cizími jazyky a dole běží české titulky. Jejich výslovnost nebyla zrovna dobrá a objevovalo se zde hned několik chyb. Z toho vychází jisté pochyby z nedostupnosti kvalitní výuky cizích jazyků a souvisí s tím také nemožnost cestování za „železnou oponu“. Ve skutečnosti tomu tak bylo, ovšem v seriálu Inženýrská odysea byly hranice mezi Západem a Východem otevřené a pasy dostupné.

Vašek si jde za svým cílem a vrací se zpět do Hlubočanských strojů, jako jejich ředitel. Jak sám říká, chce světu dát na frak. Je si ovšem vědom, že se musí něco změnit. Všichni ho uklidňují, že Sověti budou naše výrobky vždycky odebírat. Vašek ví, že nám dají přednost před Západem, ovšem do jisté míry. Je však přesvědčen s tím něco udělat a bojovat za tak velký trh. Když se stal ředitelem, převedl na sebe veškeré rozhodovací kompetence a plně se pustil do práce. Začínal pracovat již v brzkých ranních hodinách. Zobrazuje člověka, kterému opravdu záleží na československém podniku a veškeré své síly věnuje právě mu. Přichází se svými novými a moderními nápady, které zde zařizuje. I nadále se drží svého snu, a to vymyslet naprosto nový stroj. Díky jeho cílevědomosti, kterou si zde prosazuje svoje názory, se stává neoblíbený. Seriál naznačuje, že i když Československo za západním světem v tomhle ohledu zaostávalo, bylo schopno a nebálo se s ním bojovat.

I seriál Inženýrská odysea byla plná mužských vysokoškolsky vzdělaných hrdinů, kteří jsou zaměstnáni na lukrativních průmyslových pozicích a vymýšlejí velkolepé stroje. Seriál zobrazuje hospodářské odvětví pozdního komunismu a v divácích má vyvolat hrdost na socialistickou společnost, která je schopna vyrovnat se jiným státům, vytvořit dokonalý stroj a mít kvalitní průmyslové odvětví. Právě čeští a slovenští inženýři mluvili několika jazyky, zaváděli techniku, kterou konkurovali vyspělým zemím a kterou chtělo Československu ukrást dokonce i Japonsko. Celý příběh provází jistá obava, zda se odborníkům povede prosadit se. Musejí čelit mnoha problémům, ale přesto nepodléhají nepřízni osudu a nevzdávají se. Pravdou ovšem bylo, že se socialistické podniky přestaly modernizovat a zdokonalovat. Západ ale dokonce ani Východ se již Československému průmyslu a jeho vynalézavosti neklaněly. Ve skutečnosti nemělo komunistické Československo až tak co nabídnout a seriál narážel na skutečné výzvy. Tři inženýři mají

volný přístup na Západ, což běžně mohla jen stranická elita. Jim se ovšem tyto zkušenosti nezamlouvaly. Chtěli tak nejspíše ukázat divákům, že o nic nepřichází, a že na Západě není o co stát. Ten je tam také zobrazován nehezky, někdy až hrozivě a je spojován s děsivými zážitky mladé přítelkyně inženýra Jara. Ta byla dříve vdaná za vysoce postaveného československého státního zaměstnance, se kterým oficiálně žila tři roky v Kanadě. Po děsivých zážitcích se však vrátila domů. Lucie nechce o svých zážitcích moc mluvit. Naznačuje ale, že jí její bývalý manžel nechtěl pustit zpět do Československa. Ona nakonec utekla jen s kabelkou a doklady zpět. Oproti tomu byli českoslovenští socialističtí inženýři zobrazováni jako ekonomicky úspěšní. Nezáleželo jim až tak na svém vlastním prospěchu. Příkladem jsou seriáloví inženýři Jano, který byl rád za to, že prodává československé stroje, Zbyněk zase nepovažoval svůj vynález za jeho vlastní a Vašek, ředitel továrny nebyl motivován platem, ale již zmiňovanou touhou „ukázat jim“. Celou ságu spojuje jedno, a to na všech veletrzích zmiňovaný rozdíl mezi Československem a Západem. Přes veletrhy jsou kapitalistické země zobrazovány jako nepředvídatelné, plné nebezpečí a úplatků. Je zde poukazováno na režimem oblíbené heslo seberealizace, což mělo dávat člověku naději, že se může věnovat a zdokonalovat se v čem bude chtít. Seriál měl poukazovat na situaci, která v polovině sedmdesátých let nastala v průmyslu. Na probíhající experimenty pro zlepšení výrobních technologií, produktivity práce a kvalitu zboží. Změny, které skutečně v Československu po roce 1975 v průmyslovém odvětví probíhaly, jsou v seriálu zobrazeny touhou inženýrů vymýšlet nové dokonalejší stroje a vylepšit výrobní technologii. I přes mnoho kompilací a těžké přesvědčování starší generace, nakonec vymyslí nový stroj. Do výroby nového stroje se nakonec celý podnik zapálí. Když nastanou komplikace, všichni jsou ochotni je vyřešit, a to třeba i v noci. Potřebné součástky si podnik nechával dovést helikoptérou. Tento seriál se řadí do skupiny seriálu ideologicky méně zatížených. Jak se již v textu píše, zabýval nepřevážně zobrazováním změny v hospodářství a přesněji přechodem od starých technologií k novým vynálezům a výrobě.

Plechová kavalerie

Sedmidílný seriál z roku 1979 od scénaristy Jaroslava Dietla a režiséra Jaroslava Dudka. Seriál se odehrává ve strojní traktorové stanici, kde připravují brigádu na žně. Ředitel podniku určí vedoucím mladého, nezkušeného, ovšem vzdělaného a charakterního agronoma Víťu Kubánka. Protože je nezkušený a nemá mezi ostatními autoritu, jistí ho v partě kombajnérů Tonda Holeček. První výjezd na Slovensku nedopadne dobře, protože někteří si nechávají sekát pole načerno. A kombajnéri si začínají s místními ženami. Dalším pracovním místem plechové kavalerie je Haná. Právě tady se hlavní hrdina sblíží se studentkou Zuzanou. Nastane také konflikt kvůli nedostačující svačině pro nadřené kombajnéry. Ovšem problém vyřeší jednání s okresním tajemníkem strany. Na další štaci v jižních Čechách je na začátku úplný ráj. Stejně jako se v seriálu Žena za pultem stala oblíbenou postavou Olinka, tak si v Plechové kavalerii oblíbili diváci Vildu Muclingera. Ten neustále pokukuje po mladých děvčatech a má kvůli tomu i problémy v práci.

Nejvíce se vyostří vztahy mezi rebelem Strakou a Vítou, který je nakonec z funkce šéfa party odvolán. V posledním díle, který je nazvaný Dožínky, se vše vysvětlí. Za Vítu se postaví všichni poctiví kombajnéri. Straku odsoudí za melouchy, tedy tzv. fušky. Seriál je o obětavých kombajnérrech, kteří vyvinou během žní veškeré úsilí, aby pro stát zajistili bohatou úrodu.

Seriál se setkal s velmi špatnou odezvou a k úspěchu mu nepomohli ani herci jako Vladimír Menšík, Jan Hartl, Jaromír Hanzlík nebo Jan Hrušínský. Nebylo totiž co hrát. Oproti ostatním normalizačním seriálům se Plechová kavalerie ani moc nereprízovala. Tento seriál se podle kritiků Jaroslavu Dietlovi vůbec nepovedl.

Okres na severu

Třinácti dílný seriál opět od Jaroslava Dietla a režiséra Evžena Sokolovského z roku 1980. Jde o Dietlův pravděpodobně nejotevřeněji politický seriál, natočený k šestnáctému sjezdu strany. Hlavní postavou je okresní tajemník KSČ Josef Pláteník. Je to spravedlivý, moudrý, citlivý a zásadový člověk. Vzorný otec rodiny, poučený životními zkušenostmi, který se cítí být odpovědný za přítomnost i budoucnost naší země. Dalo by se vyjmenovat mnoho kladných vlastností tajemníka okresního výboru strany, který byl komunista dle příručky, stejně jako všichni Dietlovi komunističtí protagonisté. Seriál vypráví o jeho pracovní vytíženosti, ale také jeho běžný život je tu zobrazován více než v jiných seriálech. Hned v prvním díle musí Pláteník řešit několik nepříjemností a čelit jistým nesnázím. Na výboru se probírají významné problémy tehdejší socialistické společnosti, jako byla zemědělská stagnace, zaostávání průmyslu za západními zeměmi atd. Po ideologické stránce se v seriálu objevuje kritika socialistického průmyslu ve smyslu pomalé a neefektivní práce v inovačních procesech. Seriál se věnuje především třem věcem, a to práci stranického funkcionáře, místní chemičce a také místnímu JZD, kde se bojí inovací, a proto je JZD ve velmi špatném stavu. Zemědělského tajemníka Medunu, který představuje starý způsob myšlení, vymění zemědělská tajemnice Suková, která naopak představuje nástup nové ideologie plné elánu. První díl je nazvaný Důtka s výstrahou a ta je zde udělena řediteli chemičky Hanychovi. I přesto, že se ho snaží Pláteník bránit, je Hanych za havárii v chemičce neprávem vyhozen. Pláteník je tedy nucen najít nového ředitele, inženýra Eliáška. Celý seriál provází také příběh Hanycha, který se stal do jisté míry druhou hlavní postavou. Pláteník se po celou dobu snaží dostat Hanycha zpět do funkce a jeho odvolání označuje za velkou stranickou chybu, kterou chce jako správný člověk napravit. Nepříjemností, které představitele strany potkají, je mnoho. Na úřad mu volá hned několik lidí, kteří chtějí vyřešit své problémy. Mezi nimi je také paní, která je rozzlobená, protože jí dítě nevzali do školy. Zmiňuje, že kdyby mělo dítě otce ve straně, tak by ho do školy vzali hned. Poukazovala na již v teoretické části zmiňované upřednostňování straníků a to, že do školy mohli nastoupit jen prověření lidé. Tajemníka prosí o dovolenou také paní Kazdová, která žení syna. Pláteník jí vyhoví, protože dobře vystrojená svatba je také kus jejich ideologie. Naznačuje, že v Čechách již není moc případů, že by se lidé brali, aniž by už nebylo dítě „na cestě“. Poukazuje na zvyšování porodnosti, čehož chtěla strana dosáhnout. Pláteníka hned v prvním díle překvapí také jeho dcera. Přivede si domů přítele Jana Belšana, kterého ten den odvolali z funkce. Ve třetím díle mají mezi sebou Belšan s Pláteníkem jisté rozpěří. Pláteníkův nastávající zeť je rozzlobený, protože

přináší nový dopravní projekt a současné vedení s ním nespolupracuje a stojí si za tím, že očerňuje dosavadní pracovníky, kteří vždy obětavě, kdykoli a i za těžkých podmínek zajišťují dopravu podniku. Pláteník je objektivní, na jednu stranu ho zajímá projekt nastávajícího manžela své dcery, na druhou stranu chápe, že se vedení postavilo za své podřízené. Janův názor je, že se snaží konflikty jen zahladit a neřešit je, i když on přináší jeho řešení novým moderním systémem dopravy, na který nechtějí přestoupit od starého a primitivního. Na to však reaguje Pláteník, že nemohou vědět, zda je nový způsob dopravy dobrý.

Ve třetím díle navštíví Pláteník svého známého z války Láďu Kalabuse, který byl dříve předsedou družstva. Ten poukazuje na to, že musel zakročit proti těm, co chtěli v roce 1968 družstvo zničit. Pláteník však období Pražského jara roku 1968 zlehčuje, že to byli jen dva nebo tři lidé, kteří se chtěli trhnout. Poukazuje tím na to, že reformisté nadělali jen nepořádek a stejně o to moc lidí nemělo zájem. Tito lidé, podle nich podváděli a mysleli jen na své kapsy. Pláteník diváky přesvědčuje, že dobré skutky se konají jen uvnitř strany. Příkladem je on sám, který vždy jedná rozhodně a nekompromisně. Na události roku 1968 naráží seriál také v souvislosti se svatbou sekretářky Zdenky a Ivana Prokopa. Jeho otec pracoval v té době jako šéfredaktor místních novin a danou situaci nezvládl tak, jak předepisovaly stanovy v Poučení z krizového vývoje, jak je již v teoretické části zmíněno. Na základě toho byl sesazen z funkce a vyloučen ze strany. Pláteník v devátém díle navštíví Prokopa, ale doma je jen jeho syn, kterému se Pláteník snaží vysvětlit, jak tomu vlastně bylo. „Váš otec byl šéfredaktorem našeho týdeníku, tedy veřejný politický činitel. Každý, kdo vstoupí na tuhle tu cestu, musí počítat s tím, že každý jeho politický názor je součástí jeho práce. Když tyto názory nejsou v souladu s politickými názory toho, kdo ty noviny vydává, tak je veškerá jeho kvalifikace k nepotřebě.“ Dále průběh roku 1968 charakterizuje slovy rozvrat a panika, které by již neměli negativně ovlivňovat životy mladé generace. Seriál se podobně jako Muž na radnici zabývá výstavbou nových budov města. A stejně tak tu občané Brodu zmiňují, že nejrychleji jsou postaveny např. zimní stadiony a jiné sportovní areály než byty.

Na konci seriálu je Hanych zvolen opět do funkce ředitele chemičky a Pláteník do funkce okresního tajemníka KSČ. Seriál končí velkou chválou pro soudruha Pláteníka na okresní konferenci KSČ. Pláteník veřejně přizná své chyby, ale dodá, že má dost sil, aby je napravil. Je mu vyznán obdiv za jeho práci. Okres na severu ukazuje, kolik práce soudruzi měli, neustále museli řešit nějaké problémy, podtrhy a aby vše vyřešili, museli se dost nadřít. Celý seriál provázeli lidé z různých stranických postů, neustále rozebírali stranické záležitosti

a schůzovali. Bohužel se mezi nimi našlo i pár mizerů, které však včas odhalili. Komunistická strana je zde vyzdvihována, chválena a považována za jedinou dobrou. Také v tomto seriálu je zmíněno nové opatření průmyslu, které nastalo v roce 1975. Průmysl a zemědělství potřebovalo podle slov Pláteníka mladou krev. Aby se mohl průmysl posunout dopředu, bylo třeba mít v provozu i ty zkušené i ty mladé. Mladé vysokoškolské studenty zde již zkušení pracovníci odsuzovali, nevěřili jim a zpochybňovali jejich práci. Nechtěli s nimi spolupracovat a uznat, že v něčem mají pravdu, a že je vážně třeba průmysl a zemědělství modernizovat, a ne pokračovat v zajetých kolejích. Podobně tomu bylo v seriálu Inženýrská odysea, kde zpochybňovali práci mladých inženýrů. Seriál Okres na severu upozorňuje na stav v západních státech, tento odkaz k situaci je zcela zavádějící. Protože je zde situace zhodnocena tak, aby Československo působilo lépe, nebo alespoň na stejné úrovni.

Seriál nebyl zrovna oblíbený. Říká se, že z něj číší partajní objednávka. Proti tomu stojí fakt, že i přes politické poklonkování si dokázal seriál udržet průměrně 81 procentní sledovanost. Vytrestalo to i samotného autora, který se po odvysílání začal věnovat daleko jiným scénářům. Jaroslav Moučka, který zde hrál hlavního hrdinu okresního tajemníka KSČ Pláteníka, byl začátkem sedmdesátých let během prověrek vyloučen ze strany. Po odvysílání dostal opět nabídku členství. Tak dobře svého Pláteníka z pohledu strany zahrál. Ovšem sám si stěžoval, že po té, co hrál v tomto seriálu, nemohl v Praze najít práci v divadle. Jaroslav Moučka také kdysi napsal: „Josefa Pláteníka jsem nevytvořil já. ... Vytvořila ho naše současnost. ... V Josefu Pláteníkovi chceme oslavit funkcionáře naší strany, opravdového současného revolucionáře s jeho nenápadným hrdinstvím.“⁷⁶ Záměr tvůrců byl, aby seriál připomněl nezastupitelnou úlohu strany v naší společnosti a přiblížil každodenní hrdinství jejich pracovníků na všech úrovních. Seriál zobrazuje, jak strana v podobě Pláteníka bojuje proti protekci, což byl velký problém normalizace.

⁷⁶ Bren (2013, s. 275.).

Druhou skupinou jsou seriály oddychové, které měly diváky pobavit. I zde se objevuje určitá připomínka komunistického režimu, ale zdaleka ne v takové míře, jako v seriálech z předešlé skupiny.

Taková normální rodinka

Jak je již výše zmíněno, má tato skupina seriálů pobavit, což Taková normální rodinka zvládla výborně. Scénáristou je Fan Vavřincová a režisérem Jaroslav Dudek. Seriál byl natočen v roce 1971.

Zajímavostí je, že první díl seriálu byl nejprve natočen jako samostatná komedie. Ale vzhledem k jeho velkému úspěchu, vznikly také další díly. Celý děj se odehrává kolem jedné, ne úplně normální rodiny. V jednom domě žijí čtyři generace. Potrefená babička je autorkou nikdy nevydaných detektivek. Neustále si prozpěvující maminka, která umí velmi dobře vařit a její ujetý manžel, který miluje zvířata. Doma chová želvy, myši, psy a hada. Jejich starší dcera cvičí jógu a její muž se vyhýbá domácím pracím a raději si neustále čte noviny. Spolu mají dvojčata, kterým říkají raubíři. Mladší dcera této povedené rodinky si právě přivádí nového přítele, aby ho své rodině představila. V tomto seriálu nejde až tak o děj, jako o použitý humor. Ten v seriálu opravdu nechybí a právě díky tomu se Taková normální rodinka stala kultovním televizním seriálem. Samotné natáčení provázelo hned několik nečekaných změn. Zajímavostí je, že celý tvůrčí tým se po osmém vydání rozhodl z vlastní vůle natáčení ukončit. Byl totiž vystaven silnému politickému tlaku kvůli chování jednotlivých postav. Roli v oblíbeném seriálu přijal také legendární Oldřich Nový, který měl velké zdravotní problémy. Během natáčení došlo také ke změně obsazení. I přesto, že v seriálu hrál jen malou roli, a to malíře pokojů, byl politicky „nepřijatelný“ Pavel Landovský nahrazen Jaroslavem Moučkou. Malé raubíře zde hrají synové v té době známého muzikanta a dirigenta Václava Hybše.

Byl jednou jeden dům

Scénář pětidílného seriálu napsal Jan Otčenášek a Oldřich Daněk a režisérem byl František Filip. Seriál byl natočen v roce 1974 a je řazen mezi nejlepší české seriály vůbec. Popisuje poslední léta svobodného Československa, atentát na Heydricha a také květen roku 1945. Popisuje dramatické období země a jejich obyvatel a veškeré informace předkládá pravdivě, odvážně a upřímně. Seriál je o několika rodinách z pražského činžovního domu a v žádném případě v něm nechybí humor. Samozřejmě se zde objevuje i nezbytná politika, ale je to jen náznak. Díly nekončí vždy šťastně a spravedlivě. Seriál vypráví o jednotlivých rodinách. Rodina majitele domu Nerudného má čtyři syny s řeckými jmény. Nejmladší syn Paris se zamiloval do Růženy, dcery trafikanta. Jeho trafikou mu neustále stěhovali. Vystupuje zde také domovnice Anděla Hrachová, u které se každou chvíli mění partneři. V době atentátu na Heydricha se vrátí pravý otec jejího syna Martina. Také provozní Drvota sní o velkém podniku, a proto si nevšimá, že jeho dcera tráví mnoho času s Dolfim v promítací kabině místního kina. V domě bydlí také dva umělci, kteří se nemají rádi. K obyvatelům domu patří i Přemysl, který chce odejít do emigrace, osobitý uhlíř a například také slečna Jana, policajt Ulč s manželkou a dcerou Pipinou a další. Osudy těchto lidí se společně prolínají. Policista Ulč kolísá mezi kamarádstvím a svými povinnostmi, boxer Arnošt Ticháček nikdy nevyhraje. Tito lidé společně prožívají doby, jež hýbaly republikou.

Tento seriál byl opravdu velmi povedený, a proto byl také tak často reprízovaný. Scenáristé označili projekt, snad vůbec poprvé, jako televizní román. Seriál měl pobavit, a to se povedlo.

Chalupáři

K oddychovým a veselým seriálům patří také i dnes často vysílaný seriál Chalupáři. Je z roku 1975, jeho scenáristy jsou František Vlček a Václav Pavel Borovička a režisérem je František Filip. Seriál neměl žádnou ideologickou roli a na nic si nehrál. Chtěl pouze pobavit příběhy dvou naprosto odlišných lidí, a to venkovana a Pražáka, které mimo jiné ztvárnili dva výborní herci. To se tvůrcům i hercům opravdu podařilo. Jednotlivé epizody byly samostatnými anekdotickými příběhy s volným dějem. Seriál popisuje, jak pražský důchodce Huml kupuje ve vesnici Třešňová chalupu. Její nájemník, pan Císař, ji má brzy uvolnit. Hned zpočátku si tito pánové nesesnou a neustále se hádají.

V seriálu jsou různé hlášky, které naráží na tehdejší dobu. Nebylo to však podstatou seriálu a tvůrci si tím nic neslibovali. Například hned v prvním díle přemýšlí pražský důchodce Huml o koupi chaty a říká, že teď v penzi bude mít peněz, že nebude vědět, co s nimi. Dále je zde humorně ukázáno, jak lidé byli zvyklí na zboží stát ve frontě. V seriálu stojí řada lidí, za člověkem, který vůbec nakupovat nejde. Poté se Huml ptá vycházející paní, co dovezli a ona mu odpovídá, že nic a že mají vše.

Seriál je i dnes velmi oblíbenou a neustále vyhledávanou klasikou. Zajímavostí je, že jedna z hlavních rolí byla připravena pro herce Jaroslava Marvana, který brzy na to zemřel. Poté chtěli tvůrci, aby roli obsadil Jan Pivec, ale ten měl vážné zdravotní problémy. Nakonec tedy dostal roli Jiří Sovák, který ji zahrál výborně. Melodii k filmu nazpíval známý Waldemar Matuška. Ten ovšem emigroval ze země a poté bylo jeho jméno z titulků filmu vymazáno a zpívaná píseň nahrazena orchestrálkou. Seriál byl natáčen ve vesnici Višňová, i když jen externí záběry. Záběry z chalupy a hostince byly natáčeny jinde. Humlovu chalupu museli filmaři poupravit, aby odpovídala jejich představám o vesnické chalupě. Například místo železného plotu postavili plot dřevěný. V seriálu je autobusová zastávka na místě, kde ve skutečnosti nebyla a také rozhovory v díle Kaprín nebyly připravené. Seriál měl ukázat, že život ve městě má oproti životu na vesnici spoustu předností.

Při natáčení seriálu Chalupáři se vyskytlo také pár chyb. V díle, kdy občané Třešňové vyjíždí na výlet do Prahy, hraje řidiče autobusu Vladimír Menšík. Ovšem v jednom ze záběrů je vidět řidič, který za Menšíka autobus řídí a odjíždí s ním také ze zastávky. V tomtéž díle se autobusák dostává v pražském metru do problémů, když hledá svou ženu, která mezitím odešla s Humlem a Bohoušem. Když s ním policie řeší napadení jiné ženy, shlukují se kolem

nich zvědaví lidé. V davu se objevuje také herec Vítězslav Černý, který se však objevuje také v druhém díle zvaném Kapr, kde se setkává s Bohoušem na benzínce. Další chybou nebo spíše nepozorností je záměna balíčku Dáši Fuchsové. Ta při výběru bot v pražské prodejně drží v ruce měkký balíček, ovšem na záběrech z pražského metra, kde se mimochodem připlétla do zvědavého davu, již drží balíček sice ve stejném balícím papíře, ale hranatý. Zajímavé také bylo v díle Romeo z autobusu, že Bohouš, který vedl řidiče autobusu za jeho ženou do bytu starého Humla, věděl kam má jít, i přesto, že se zde Huml zmiňuje, že bydlí za rohem, ale přesnou adresu neuvádí.

Tento seriál patří dodnes k velmi sledovaným seriálům. A to nejen u starší generace.

Nemocnice na kraji města

Třináctidílný seriál, jehož scénář napsal Jaroslav Dietl a režíroval ho Jaroslav Dudek. Prvních třináct dílů bylo natočeno v roce 1977. Tento seriál se odehrává v jedné české nemocnici a točí se kolem trápení a soužení skupiny lékařů, sester, pacientů a úředníků. Hlavní postavu primáře Sovu zde hrál nejprve Karel Höger, který po půl roce zemřel. Nejprve chtěli natáčení zrušit, ale poté nahradil Högera Ladislav Chudík. Seriál se odehrává na ortopedickém oddělení nemocnice a začíná havárií. Vybourá se hokejista Rezek a lékaři se ho snaží zachránit.

Ortopedie je oddělení, kde pracuje spousta výborných chirurgů - jako lékař Sova nebo Štrosmajer, ale také ne příliš zdatný doktor Cvach. Mezi ně se na začátku samotného příběhu přidává doktorka Čenková, které však primář Sova vůbec nedůvěřuje. Ona se nevzdává a postupem času se stala jednou z nejlepších lékařek. Seriál nepopisuje jen příběhy z nemocnice, ale věnuje se i soukromému životu lékařů. Je propleten spoustou milostných vztahů všech postav. Primář Sova má také problémy doma, pohádá se se synem. V nemocnici dojde také ke střetu mezi doktorem Štrosmajerem a zdravotní sestrou Huňkovou.

Socialistické zdravotnictví je v seriálu oslavováno a vychvalováno, ale neodpovídalo tak úplně realitě. Odlišnost Dietlovy fikce od zkušenosti běžného občana byla zcela zjevná. Západoněmeckým divákům, kteří neměli zkušenosti z východního bloku, připadalo dílo zcela apolitické. Podle diváků bylo hlavním smyslem seriálu obnovit narušenou důvěru veřejnosti k lékařům. Ti zde byli přirovnáni ke komunistické straně, které nešlo o vlastní soukromí, ale starala se o klid, zdraví a bezpečnost občanů.

Seriál se svým dějem a románky mezi postavami přibližuje dnešním seriálům. Postavy však byly velmi reálné a měli jak kladné vlastnosti, tak mnoho chyb.

Dietl se na scénáři seriálu Nemocnice na kraji města radil se svým dobrým známým ortopedem z Moskvy Ihorem Elyjiwem. Dietl tento seriál považoval za vrchol svého psaní, kterým se seriál také stal. Sledovalo ho průměrně 88 procent televizních diváků. Oblíbený nebyl jen v Československu, ale také v sousedních zemích sovětského bloku. Čím však seriál překvapil samotného Dietla, bylo prolomení železné opony a oblíbenost také v západním Německu. Jak je již výše zmíněno, právě na vyžádání Němců byly dotočeny další díly, na kterých Československá televize spolupracovala se západoněmeckou televizní společností. Nemocnice na kraji města, a především zájem z odlišné politické kultury, představoval pro

normalizační režim neskutečný trumf. Seriál se řadí také do skupiny oddychových seriálů, které měly diváky spíše pobavit. Ideologie zde není moc, i když se tu něco málo objevuje. Byl to například náznak svazácké schůze, dělnický ředitel nebo oslovení soudruhu. I přesto je seriál označován za Dietlovu nejméně politickou práci. Nejsympatičtější postavou seriálu nebyl hlavní hrdina, jak už tomu bylo i v jiných Dietlových seriálech, například v Ženě za pultem, ale doktor Štrosmajer, který byl velmi vtipný a charismatický člověk. Podle něj se také pojmenovalo náměstí v Holešovicích. Jeho název se sice píše jinak, ale čte stejně.

5. Závěr

Podle výše uvedených informací jsem se snažila objektivně posoudit situaci v Československu v letech 1971 – 1980. Prezidentem byl v té době Ludvík Svoboda. S příchodem normalizace přišla také nová vláda s Gustavem Husákem v čele Komunistické strany Československa, který se v roce 1975 stal novým prezidentem republiky. Nové vedení s sebou přineslo mnoho změn. Ihned po nastoupení Gustava Husáka k moci se začaly provádět tzv. čistky, kvůli kterým musela řada lidí opustit své zaměstnání.

První polovina sedmdesátých let byla obdobím pátého pětiletého plánu, které bylo za celou normalizaci obdobím nejlepším. V mnoha ohledech se podařilo pětiletku překonat. Hospodářský vývoj v průběhu první poloviny sedmdesátých let se vyznačuje převážně pozitivními tendencemi a hlavní ekonomické ukazatele rostly mnohem dynamičtěji než v předchozím období. Také ve stavbě nových bytů byl tento plán překonán. Byla postavena a především rekonstruována řada podniků a závodů. Jak napsal Sekanina, „Kdyby tomu tak nebylo, neměli by dnešní podnikatelé počátkem 90. let co privatizovat“. Celkový růst ekonomiky byl podpořen úspěchy v zemědělské výrobě, kdy jsme dosáhli soběstačnosti v základních zemědělských produktech. Výsledky hospodářského rozvoje se projevíly také v sociální oblasti a rozvoji životní úrovně obyvatelstva. Hlavním cílem v budování vyspělé socialistické společnosti bylo zvyšování porodnosti. Proto rostla především podpora mladých rodin s dětmi a matek samoživitelek. Rodiny dostávaly vysoké sociální dávky na chod domácnosti. A k prudkému vzestupu porodnosti opravdu došlo. Práce v této době byla pro každého. A když ji někdo odmítl, byl vězněn za příživnictví. Sociální dávky byly zvýšeny také důchodcům. I přesto byla velká část seniorů nadále zaměstnána. Růst sociálních dávek a nominálních a reálných mezd se odrazil ve zvýšeném maloobchodním obratu zboží. Pozornost byla věnována také zdravotnické péči a výchově mladé generace. Velkorysá sociální politika vycházela z toho, že pozitivní posun v řešení sociálních otázek bude politicky uklidňovat většinu společnosti. Nedoceny však zůstaly některé skutečnosti jak budoucího vnitřního, tak vnějšího vývoje, které se začaly objevovat už koncem první pětiletky. I přesto bylo tohle pětileté období v celé normalizaci to nejúspěšnější.

Koncem první poloviny sedmdesátých let se začala situace zhoršovat. Negativním vnějším faktorem, který ovlivnil vnitřní ekonomickou situaci, byla světová hospodářská recese, která začala v roce 1973 v USA a Japonsku. Tato krize byla výjimečná tím, že se současně rozšířila do všech kapitalistických zemí a zasáhla zahraniční obchod, finanční sféru a celý průmysl.

Současně zasáhly krize strukturální – energetická, surovinová, potravinová a ekologická. S takzvaným ropným šokem se rychle zvýšila cena ropy. Snížení jejího exportu a zvýšení ceny, se dotklo především Evropy. V této době přichází postindustriální vědecko-technická revoluce a s ní nástup nové technologické éry. Socialistické Československo dlouhou dobu zaostávalo za západními zeměmi. Centrální řízení ekonomiky nebylo schopné zajistit podmínky pro růst produktivity práce a taktéž reagovat na měnící se poptávku obyvatelstva. Maloobchodní ceny rostly v průměru o 10 % ročně a často byl na trhu nedostatek požadovaného zboží. Mzdy v této době tvořily jen část rodinného příjmu. V Československu byl problém s nedostatkem zboží, s vycestováním do západních zemí a s mnoha dalšími věcmi, které se režim snažil zakrýt. Ve srovnání s vyspělými zeměmi byly omezené možnosti spotřeby kompenzovány určitým sociálním pohodlím v jiných oblastech, kterými byla plná zaměstnanost, levné bydlení a služby, jako zdravotnictví, veřejné stravování, doprava a v neposlední řadě tolerance nízké výkonnosti a kvality práce.

Při analýze jsou vybrané televizní seriály rozděleny do dvou skupin. První jsou seriály ideologické, tedy ty, ve kterých se odráží tehdejší doba a především vedení komunistické strany. Režim tyto seriály využíval k tomu, aby lidem dokázal, že vláda je správná, a že za tohoto vedení stát prosperuje. Seriály dokumentovaly stranickou ideologii, oslavovaly velké hrdiny, což byli pracovníci JZD, členové SNB a různí funkcionáři. V seriálech byli straničtí funkcionáři zobrazováni jako spravedliví, rozumní a srdeční lidé, kterým jde o dobro státu a především jeho občanů. Naopak nestraníci nebo představitelé reformního hnutí v roce 1968 jsou zápornými postavami. Intelektuálové jsou v seriálech neustále zesměšňováni, naopak rolníci a dělníci jsou sympatické postavy. Lidé jsou na sebe hodní, setkání rodin či spolupracovníků jsou vřelá a přátelská, jsou modelem socialistických vztahů mezi lidmi. Ve velké části jsou hrdinové ideologických seriálů straničtí funkcionáři, kteří mají spoustu práce s budováním socialismu. Představuje je například seriál Muže na radnici, Okres na severu a Třicet případů majora Zemana. Muž na radnici, ale také seriál Okres na severu řeší problémy, které doopravdy řešilo vedení každého města. Byla to například stavba nových bytů. Hlavním hrdinou seriálu Třicet případů majora Zemana je, jak již z názvu vyplývá, člen státní bezpečnosti, tzv. SNB. Jde o příběhy odehrávající se v jednotlivých etapách socialistické společnosti. Tento seriál byl vyloženě propagandistické dílo. Poté sem patří seriály, které se zabývají hospodářstvím a jeho dokonalými představiteli. Jsou to seriály Žena za pultem a Inženýrská odysea. Anna Holubová, hlavní představitelka seriálu Žena za pultem, je příkladnou socialistickou ženou, která se dobře stará o svou rodinu, ale také o prodejnou,

kde pracuje a vždy si najde čas na pomoc druhým. V seriálu Inženýrská odysea byla vyzdvihnuta technická inteligence a seriál Nejmladší z rodu Hamrů představuje tehdejší zemědělce. Ideologické názory vždy vyprávěly sympatické postavy. U některých seriálů bylo znaků propagandy více, u některých méně. Proto jsou některé seriály zpracovány podrobněji.

Většina seriálů vznikla na tzv. politickou objednávku. Scenáristou velké části analyzovaných seriálů je Jaroslav Dietl, ten je považován za zakladatele seriálové tvorby v Československu. Protože v televizi neběželo nic moc zábavného, dívali se na Dietlovy seriály skoro všichni. A právě vysoká sledovanost dávala jeho seriálům takovou moc. Dietl dokázal přikázané názory zobrazit prostřednictvím pohodových drobností každodenního života. Díky tomu působily seriály tak důvěrně. Dietl proměnil politické v nepolitické. Jeho seriály mnohdy odvedly více práce než všech třicet případů majora Zemana. To, co se zdálo na první pohled nepolitické, mělo větší dopad než to, co bylo otevřeně politické. Hrdinové seriálů se stali hrdiny normalizace a lidé se s nimi identifikovali, a tím se identifikovali také s normalizací. Tomu dopomáhalo také hvězdné obsazení těchto rolí.

Druhou skupinou jsou seriály oddychové, dá se říci zábavné. Patří sem seriál Chalupáři, Nemocnice na kraji města, Byl jednou jeden dům a Taková normální rodinka. Tyto seriály mají své diváky především pobavit. I když trochu ideologie se objevuje i zde a i přesto, že to není jejich hlavní náplní. Na rok 1968 se v těchto seriálech zapomínalo, hlavní postavy žily ve stejných podmínkách jako diváci. Seriál Byl jednou jeden dům popisuje historii Československa. Stejně jako první díly Třiceti případů majora Zemana. Tyto dva seriály se však nedají srovnat, nejen kvůli tomu, že každý patří do jiné skupiny. V seriálu Chalupáři se poukazuje například na to, jak se mají českoslovenští důchodci dobře, ale opět jen v malé míře.

Dospěla jsem k názoru, že v době normalizace se vysílaly jak seriály, ve kterých se tato doba odrážela, tak seriály, které se normalizací a vším, co k ní patří, příliš nezabývaly. Jsou seriály, které jsou silně propagandistické, ale také seriály ne tak ovlivňující. Většinou se tato doba odrážela v povahách seriálových postav. Byli to hodní a rozumní lidé, kteří představovali příkladné socialistické občany. Velmi často seriáloví hrdinové kouří, a to dokonce i v seriálu Nemocnice na kraji města. Za cigaretou měla být skryta důležitá a nelehká práce, nervozita a vysílení hrdinů. Je pravdou, že ve většině seriálů se doba odrážela. Podle mého názoru tomu tak je i v dnešních televizních seriálech a k televizní

tvorbě to zkrátka patří. Obzvláště pak, když má seriál člověka přesvědčit o názoru někoho jiného.

Prameny a literatura

Literatura

BEDNAŘÍK, Petr. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. 1. vyd. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3028-8.

BÍLEK, Petr a CINÁTLOVÁ. *Tesilová kavalérie: popkulturní obrazy normalizace*. 1. vyd. Příbram: Pistorius & Olšanská, 2010. ISBN 978-80-87053-44-7.

BREN, Paulina. *Zelinář a jeho televize: kultura komunismu po pražském jaru 1968*. Praha: Academia, 2013. ISBN 978-80-200-2322-3.

FIALOVÁ, Alena. *Poučení z krizového vývoje: poválečná česká společnost v reflexi normalizační prózy*. 1. vyd. Praha: Academia, 2014. ISBN 978-80-200-2386-5.

FRIEDRICH, J. Carl; BRZEZINSKI, Zbigniew. *Totalitarian dictatorship and autocracy*. Cambridge: Harvard University Press, 1956.

HULÍK, Štěpán. *Kinematografie zapomnění: počátky normalizace ve Filmovém studiu Barrandov (1968-1973)*. Praha: Academia, 2011. ISBN 978-80-200-2041-3.

KAPLAN, Karel. *Gottwaldovi muži*. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-616-9.

KONČELÍK, Jakub. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-698-8.

KOPAL, Petr. *Film a dějiny 4*. Praha: Casablanca, 2014. ISBN 978-80-87292-26-6.

MICHALEC, Zdeněk. *Tisíc tváří televize: čtení o televizi*. Praha: Panorama, 1983.

MOC, Jiří. *Seriály od A do Z: lexikon českých seriálů*. 1. vyd. Praha: Česká televize, 2009. ISBN 978-80-7404-036-8.

MORAVEC, Václav. *Dějiny českých médií v datech: rozhlas, televize, mediální právo*. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0632-1.

PRŮCHA, Václav. *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992: období 1945-1992*. Brno: Doplněk, 2009. ISBN 978-80-7239-228-5.

RATAJ, Jan. *Československo v proměnách komunistického režimu*. 1. vyd. Praha: Oeconomica, 2010. ISBN 978-80-245-1696-7.

SEKANINA, Milan. Obyvatelstvo ČSSR a jeho životní úroveň na počátku období tzv. konzumního socialismu (1971-1975). *Národohospodářský obzor*. 2006, č. 3, s. 67-77.

SEKANINA, Milan. PÁTÁ: (Hospodářský vývoj v Československu v letech 1971-1975, v období páté pětiletky). *Národohospodářský obzor*. 2006, č. 1, s. 79-90.

SIRŮČEK, Pavel. *Hospodářské dějiny a ekonomické teorie: vývoj, současnost, výhledy*. 1. vyd. Slaný: Melandrium, 2007. ISBN 978-80-86175-53-9.

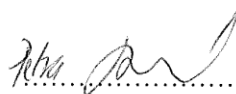
SVITÁK, Ivan. *Nesnesitelné břemeno dějin: novosvětská symfonie*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1990. ISBN 80-235-0006-6.

Prohlášení o využití výsledků diplomové práce

Prohlašuji, že

- jsem byla seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. – autorský zákon, zejména § 35 – užití díla v rámci občanských a náboženských obřadů, v rámci školních představení a užití díla školního a § 60 – školní dílo;
- beru na vědomí, že Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava (dále jen VŠB-TUO) má právo nevýdělečně, ke své vnitřní potřebě, diplomovou práci užít (§ 35 odst. 3);
- souhlasím s tím, že diplomová práce bude v elektronické podobě archivována v Ústřední knihovně VŠB-TUO a jeden výtisk bude uložen u vedoucího diplomové práce. Souhlasím s tím, že bibliografické údaje o diplomové práci budou zveřejněny v informačním systému VŠB-TUO;
- bylo sjednáno, že s VŠB-TUO, v případě zájmu z její strany, uzavřu licenční smlouvu s oprávněním užít dílo v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- bylo sjednáno, že užít své dílo, diplomovou práci, nebo poskytnout licenci k jejímu využití mohu jen se souhlasem VŠB-TUO, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly VŠB-TUO na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše).

V Ostravě dne 23. 4. 2015

jméno a příjmení studentky